

NOVUM

MAGAZINE DER
JURIDISCHE FACULTEIT
UNIVERSITEIT LEIDEN

JAARGANG 38
NUMMER 8
NOVEMBER 2017

novummagazine.nl

jaar J.F.V. Grotius

**OOK IN DEZE
NOVUM:**

Column Andreas
Kinneging: Grotius
en God

De schoolstrijd
(1906-1917)

Honderd jaar
algemeen
kiesrecht. Een
korte geschiedenis

Die andere jarige...
Over de geboorte
van de Nederlandse
democratie

Over seksueel
geweld, de
wetsgeschiedenis
van de
strafbaarstelling en
#MeToo

100 jaar
schenkelbelasting

Mata Hari
meets de Anti-
witwasregelgeving.
Geheimhouding
anno 2017

NOVUM
Questionnaire met
professor Koops

Geweld tegen
vrouwen. Het
waarborgkarakter
van de gevestigde
vrouwenrechten

Universiteit Leiden

INHOUDSOPGAVE

November Editie

NOVUM

- 2 Inhoudsopgave**
- 3 Voorwoord**
- 4 100 jaar J.F.V. Grotius**
- 6 Honderd jaar algemeen kiesrecht. Een korte geschiedenis**
- 9 NOVUM Questionnaire met professor Koops**
- 10 Over seksueel geweld, de wetsgeschiedenis van de strafbaarstelling en #MeToo**
- 13 S.I. Grotius lidmaatschapsbul 1917**
- 14 Mata Hari meets de Anti-witwasregelgeving. Geheimhouding anno 2017**
- 16 100 jaar schenkbelasting**
- 18 Die andere jarige... Over de geboorte van de Nederlandse democratie**
- 20 De schoolstrijd (1906-1917)**
- 22 Geweld tegen vrouwen. Het waarborgkarakter van de gevestigde vrouwenrechten**
- 24 De Vereniging: J.F.V. Grotius**
- 26 Column Andreas Kinneging: Grotius en God**

NOVUM is het juridisch faculteitsblad der JFV Grotius te Leiden. NOVUM is ontstaan uit een fusie tussen het faculteitsblad Trias (1968) en het blad Request (1999) dat werd uitgegeven door het rechtenmentoraat Appèl.

NOVUM is aangesloten bij de Stichting Landelijk Overleg Juridische Faculteitsbladen (LOJF).

Oplage: 500 exemplaren
Lay-out: M.L.R. Goudsmit
Druk: JP Offset
ISSN-nummer: 1567-7931

U kunt NOVUM vinden bij de ingang van de faculteit, de C-gang op de begane grond, het restaurant en bij C131. De redactie behoudt zich het recht voor ingeleverde stukken niet te plaatsen of te wijzigen. De inhoud van de artikelen vertegenwoordigt niet noodzakelijkerwijs de mening van de redactie.

© Niets uit deze uitgave mag op welke wijze dan ook worden gereproduceerd zonder voorafgaande toestemming van de redactie.

Redactie
Hoofdredacteur
Corné Smit
novum@law.leidenuniv.nl

Eindredacteur
Mohammad Sharifi
novum@law.leidenuniv.nl

Redacteuren
- Fatima Jarmohamed
f.n.jarmohamed@umail.leidenuniv.nl
- Tonko van Leeuwen
t.d.van.leeuwen@umail.leidenuniv.nl
- Marthe Goudsmit
m.l.r.goudsmit@umail.leidenuniv.nl
- Hanneke Vollaers
j.e.h.j.vollaers@umail.leidenuniv.nl
- Liz van Ringelestijn
l.m.van.ringelestijn@umail.leidenuniv.nl

- Gracia Schdou
g.sehdou@umail.leidenuniv.nl
- Nathan Oosthoek
n.oosthoek@umail.leidenuniv.nl
- Martijn Berk
m.g.a.berk.2@umail.leidenuniv.nl
- Joris van de Riet
j.t.j.van.de.riet@umail.leidenuniv.nl
- Jurian Bos
j.m.bos.5@umail.leidenuniv.nl
- Christiaan Silven
l.j.p.c.silven@umail.leidenuniv.nl

Adviesraad
- Prof. mr. dr. P.M. Schuyt
- Prof. mr. dr. A.G. Castermans
- Prof. mr. S.C.W. Douma
- Mw. drs. A.F.M. van der Helm
- Bas Knapp, Assessor FdR
- Luuk Jordens, praeses JFV Grotius

Contact
novum@law.leidenuniv.nl

Voorwoord

Waarde lezer,

Deze novembermaand viert J.F.V. Grotius haar honderdjarig bestaan. Dat is een genoegen dat nog maar weinig studieverenigingen hebben mogen smaken. Alleen het bereiken van deze mijlpaal is daarom al een felicitatie waard. In de achterliggende honderd jaar heeft Grotius zich succesvol weten te ontwikkelen tot faculteitsvereniging van een van de prominentste faculteiten van de Leidse universiteit. Vrijwel elke rechtenstudent krijgt tijdens zijn studie wel met Grotius te maken en neemt deel aan een of meerdere activiteiten van de vereniging. Daarom staat ook de NOVUM van deze maand geheel in het teken van honderd jaar Grotius.

Dit nummer opent met een gastbijdrage vanuit Grotius zelf. Christi Donkervoort, Assessor Carrière en Acquisitie, beschrijft de ontwikkeling van de vereniging en de levensloop van haar naamgever. Professor Kinneging neemt het werk van Hugo de Groot in het vizier en plaatst daar enkele kanttekeningen bij. Christiaan wijst er in zijn bijdrage op dat Grotius bij de oprichting een vooruitstrevende vereniging was: het lidmaatschap stond namelijk al in 1917 open voor vrouwen. Hij ziet daarin aanleiding om de waarborging van vrouwenrechten eens onder de loep te nemen. Ook Marthe bespreekt naar aanleiding van de #MeToo-discussie de bestrijding van seksueel geweld met behulp van het strafrecht.

Veel redacteurs hebben teruggegrepen op het oprichtingsjaar van Grotius. Zo zijn er meerdere artikelen gewijd aan de zogeheten Pacificatie van 1917. Na decennia van strijd over kiesrecht en financiering van het bijzonder onderwijs kwam een politieke uitruil tot stand, waardoor deze geschilpunten eindelijk werden beslecht. Joris beschrijft de lange aanloop naar de invoering van het algemeen kiesrecht, terwijl Hanneke ons meeneemt naar de juridische aspecten van de Schoolstrijd. 1917 is ook het jaar dat Mata Hari na een schimmige procedure werd geëxecuteerd, waarvan de ware toedracht door geheimhouding van de dossiers jarenlang onduidelijk is gebleven. Reden voor Fatima om nog eens in te gaan op de geheimhoudingsplicht van juridische dienstverleners en de grenzen daaraan, onder meer bij witwasconstructies. Eveneens financieel van aard is het artikel van Mohammad over de honderdste verjaardag van de schenkbelasting.

Dit speciale nummer van de NOVUM is ook aanleiding geweest om een nieuwe rubriek te introduceren. In een questionnaire legt Nathan een hoogleraar enkele korte vragen voor over zijn persoon en opvattingen over het recht. De aftrap wordt verzorgd door professor Koops, beschermheer van Grotius en rechtshistoricus.

Tot slot wens ik u allen een geslaagde lustrumviering en voor nu veel leesplezier.

Corné Smit
Hoofdredacteur NOVUM 2017-2018

www.novummagazine.nl
www.facebook.com/novummagazine.nl

jfv GROTIUS

De tijd vervliegt dames en heren, 'Ruit Hora'. De lijfspreuk van Hugo de Groot, meegekregen van de Franse koning Hendrik IV, reflecteert goed wat elke student in zijn achterhoofd moet houden. Dat betekent niet dat men in die mate moet gaan genieten van het studentenleven dat zij de titel 'de eeuwige student' bemachtigen, voor zover dat heden ten dage nog mogelijk is. Dat betekent dat elke student zijn studietijd zo optimaal mogelijk moet indelen, teneinde Leiden te verlaten met een vollere rugzak dan alleen die gevuld met studiepunten.

De Juridische Faculteitsvereniging Grotius viert 16 november 2017 dat zij al 100 jaar lang haar leden mag bijstaan in hun zelfontwikkeling, om zodoende de tijd die vervliegt wijs in te kleden.

Hugo de Groot

Hoewel Hugo de Groot niet bekend is van het schrijven van zijn meesterwerken in het Leidsche, is dat wel de plaats waar hij zijn academische tocht begon. Geboren op 10 april 1583 begon de Groot op elfjarige leeftijd aan de Universiteit Leiden te studeren. Aldaar dook hij de boeken in over filosofie, godgeleerdheid, geschiedenis, wis- en sterrenkunde, klassieke talen en uiteraard rechten. Niet snel daarop vervolgde hij het pad der intellectuelen in Frankrijk. In 1598 werd hij in Orléans doctor in de beide rechten: het wereldlijke recht en het kerkelijke recht.

Hoewel Grotius vele belangrijke functies in zijn carrière heeft mogen bekleden, is hij onder de juristen vooral bekend om zijn belangrijke juridische verdiensten op het gebied van het volkenrecht. Een van de bekende werken is de 'Mare Liberum' – de vrije zee – welke hij schreef in opdracht voor de Oost-Indische Compagnie. Jaren later, toen hij in ballingschap in Frankrijk verbleef, schreef hij 'De iure belli ac pacis' – over het recht van oorlog en vrede. Dit laatste werk vormde later een belangrijke grondslag voor de Volkenbond, de voorganger van de Verenigde Naties.

De voorgenoemde werken vormen voor vele geleerden en/of juridische geïnteresseerden een belangrijk herkenningspunt voor de naam Hugo de Groot. Voor hen die niet hun interessegebied bij het (volken)recht hebben liggen, zal de naam van Hugo de Groot met name bekend in de oren klinken vanwege zijn ontsnapping uit Slot Loevestein.

Tijdens de godsdiensttwist met Prins Maurits werd Grotius tezamen met Van Oldenbarnevelt op 29 augustus 1618 gevangengenomen en beschuldigd van hoogverraad. Door zijn kritische uitlatingen werd hij door een college van 24 rechters veroordeeld 'ter eeuwige gevangenis'. Na een korte poos in Den Haag vast te hebben gezeten werd hij op 5 juni 1619 overgebracht naar, toen der tijd de staatsgevangenis, Slot Loevestein.

Het feit dat hij in het gevang mocht blijven studeren en schrijven werd uiteindelijk zijn redding. De omvang van de boekenkist waarin zijn leesvoer werd verscheept naar zijn cel was immers groot genoeg voor een volwassen man. En, hoewel Grotius de geschiedenis in is gegaan als de genie, was het zijn vrouw die met het vernuftige idee kwam om hem in de boekenkist naar buiten te smokkelen. Op 22 maart 1621 stapte Grotius buiten Slot Loevestein de boekenkist uit en zijn vrijheid in. Hij vluchtte naar Parijs waar hij bescherming kreeg van koning Lodewijk XIII. Na daar jaren in ballingschap te verblijven keerde hij uiteindelijk terug naar Rotterdam.

Op 62-jarige leeftijd, 28 augustus 1645, overleed Hugo de Groot en tot op heden ligt hij begraven in de Nieuwe Kerk te Delft.

S.I. Grotius en J.F.V. Appèl

Terugblikkend op het vroege begin van de juridische loopbaan van Hugo de Groot, behoeft het geen uitgebreide uitleg waarom het Leidse rechtendispuut Societas Iuridica Grotius juist hem als naamgever uitkoos. Hij studeerde in Leiden en uit trots dat Leiden een bijzondere jurist als Grotius heeft voortgebracht, koos men voor zijn naam.

S.I. Grotius werd opgericht op 16 november 1917, zijnde een algemeen dispuut voor de rechtsgeleerdheid. In eerste instantie gelieerd aan de Leidsche Studentenvereniging Minerva, werd het dispuut later opzichzelfstaand. Alhoewel het dispuut toegankelijk was voor zowel mannen als vrouwen – waarmee het zeer vooruitstrevend

Christi Donkervoort

was, werd men niet zomaar toegelaten. Men moest deelnemen aan hospitiumtentjes en moest worden uitgenodigd voor de hospitantenvergadering. Van het selecte gezelschap welke de eer had hieraan te mogen deelnemen, werden echter enkel diegenen toegelaten die met tweederde van de stemmen van de aanwezige leden werden ingestemd. Vervolgens kregen de toegelaten weinigen een rood lint met de G, dat zij dienden te dragen.

Een select gezelschap wijst al op de grootte van het dispuut destijds. Tot de jaren '80 kwam het ledenaantal niet boven de honderd. Vanaf 1988 maakte het dispuut echter een enorme groei. De aangroei tot rond de zeshonderd leden bracht een verdere professionalisering in de vorm van rechtsbevoegdheid met zich mee.

Op het moment dat de Faculteit der Rechtsgeleerdheid het Kamerlingh Onnes Gebouw (het KOG) introk, werden de studieverenigingen op wens van de faculteit geherstructureerd. Zodoende vonden S.I. Grotius en de

faculteitsvereniging J.F.V. Appèl in elkaar een geschikt fusiepartner om in 2003 samen door te gaan als de Juridische Faculteitsvereniging Grotius.

J.F.V. Grotius

Door de jaren heen is J.F.V. Grotius aan verandering onderhevig geweest. Het leden aantal steeg hard vanaf 1988. De praeses wees in de almanak van 1991 al op het gevaar van groei, hoe dat massaliteit en onpersoonlijkheid met zich mee kan brengen en hoe zijn bestuur ervoor waakte het persoonlijke karakter van de vereniging te waarborgen. Ook de meest recente praesides hebben samen met hun bestuur bewezen dat groei en persoonlijk contact niet in elkaars vaarwater ligt. Integendeel, de steeds drukker bezochte borrels, het groeiende aantal activiteiten en de mooie herinneringen na de reizen bewijzen dat.

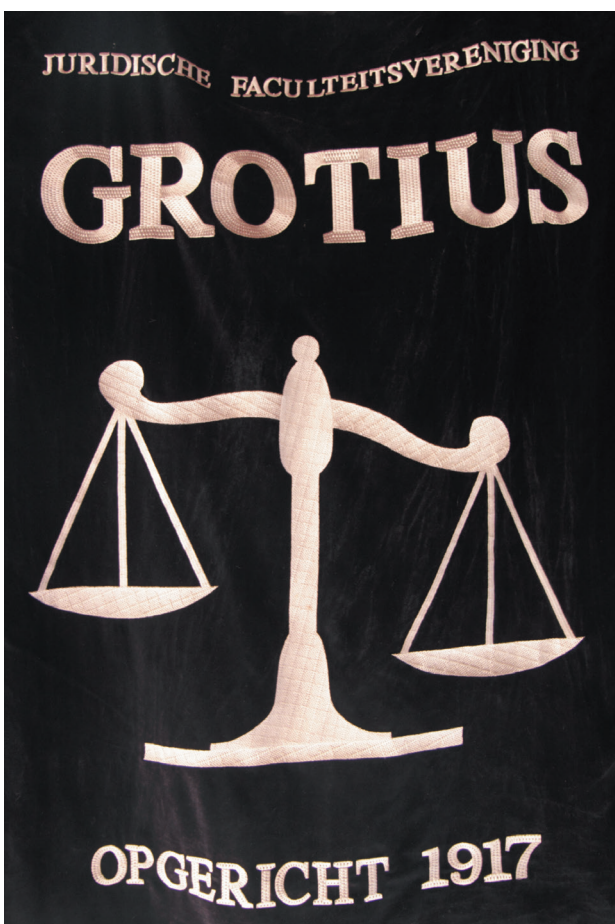
Het is juist de kracht van de vereniging om haar grote aantal leden te binden. Door het aanbieden van een grote verscheidenheid aan activiteiten op studie-verdiepend, studie-verbredend en arbeids-oriënterend niveau is voor ieder lid aansluiting bij de vereniging te vinden. Ieder jaar vertaalt dit zich weer in een stijgend aantal enthousiaste en actieve leden.

20^e Lustrum

Van 13 tot en met 19 november 2017 viert J.F.V. Grotius met haar leden, de Universiteit en andere geïnteresseerden haar 20^e lustrum. Geheel in het teken van Hugo de Groot zal er onder andere worden gedineerd in Slot Loevestein. Zoals een goed juridische faculteitsvereniging betaamt worden genoeg juridisch inhoudelijke evenementen georganiseerd. Op maandag 13 november vindt het jaarlijks juridisch congres plaats, welke in het teken van 'gerechtelijke dwalingen: waarheidsvinding in breder perspectief' staat.

Uiteraard heeft dit lustrum niet een tekort aan sociale evenementen. Naast de vele borrels staat onder andere woensdag het 'eeuwfeest', zoals de praeses het vooruitblikkend noemde in de almanak van 1996, op de planning.

Voor het gehele programma kan het stuk 'De Vereniging: J.F.V. Grotius' in deze Novum worden geraadpleegd of de site <https://www.jfvgrotiuslustrum.nl>. **N**

Honderd jaar

Een korte

Naast J.F.V. Grotius viert in november 2017 ook iets anders een honderdste verjaardag: het algemeen kiesrecht. Hoewel het nu vanzelfsprekend lijkt dat iedere meerderjarige Nederlander eens in de vier jaar een vakje rood mag kleuren¹ was dit tot 1917 bepaald niet het geval. In dat jaar werden een aantal artikelen van de Grondwet grondig gewijzigd, zodat het passief kiesrecht – het recht om verkozen te worden – nu openstond voor alle mannen en vrouwen, en het actief kiesrecht voor alle mannen, met de mogelijkheid het uit te breiden naar vrouwen.

Deze grondwetwijziging kwam uiteraard niet uit de lucht vallen. Zij was het resultaat van een discussie die al sinds Thorbecke gaande was over twee vragen: (1) wie moeten er kiesrecht hebben? en (2) hoe moet het onderwijs door de overheid worden bekostigd? De laatste vraag, die ook wel bekend is als de Schoolstrijd, zal in dit artikel niet uitgebreid worden behandeld. Ik volsta ermee op te merken dat men bij de Grondwetsherziening van 1917 het

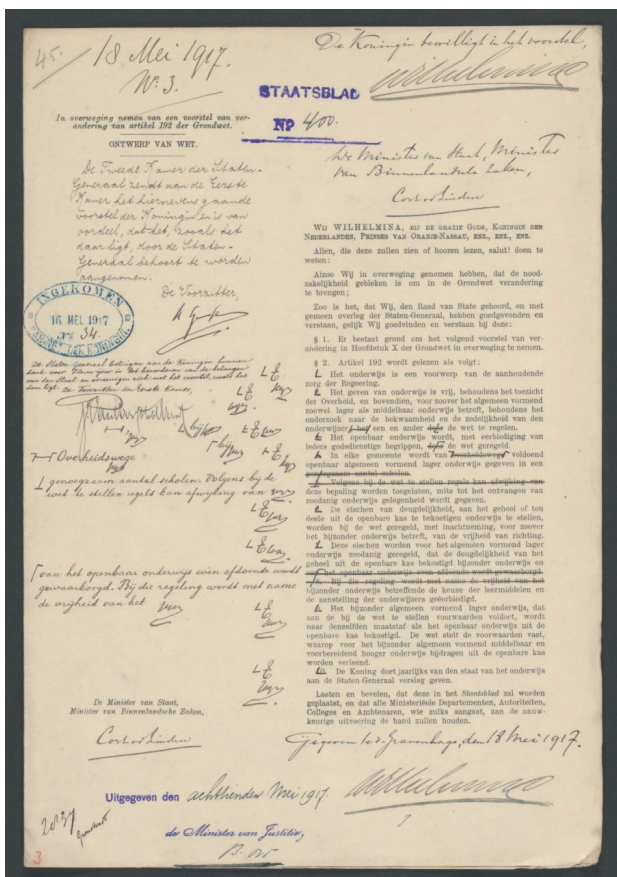
bijzonder onderwijs grotendeels werd gelijkgesteld aan het openbaar onderwijs. In ruil hiervoor gaven de confessionelen steun aan de liberale en sociaaldemocratische wens tot uitbreiding van het kiesrecht. Het huidige artikel 23 van de Grondwet is sinds 1917 vrijwel onveranderd gebleven; de bepalingen omtrent het kiesrecht (artikel 54 en 56) hebben nog enkele veranderingen ondergaan.²

“Buijs meende dat “de voornaamste grondslagen van ons regeeringsstelsel” werden aangetast door de expliciet vastgelegde census.”

Artikel 76 van de Grondwet van 1848 bepaalde dat de Tweede Kamer werd gekozen “door de meerderjarige ingezetenen, Nederlanders, in het volle genot der burgerlijke en burgerschapsregten” die een zeker bedrag aan belasting betaalden. Dit systeem was niet bij iedereen geliefd: de Leidse hoogleraar Johannes Buijs meende dat “de voornaamste grondslagen van ons regeeringsstelsel” werden aangetast, en wel in het bijzonder door de expliciet vastgelegde census.³ Interessant genoeg vermeldde het artikel nergens expliciet dat het kiesrecht was voorbehouden aan mannen – enkel aan personen “in het volle genot der burgerlijke en burgerschapsregten”, een omschrijving die weliswaar vrouwen niet uitdrukkelijk uitsloot, maar toch ook niet echt op hen van toepassing kon worden geacht.⁴ Toen Aletta Jacobs in 1883 haar kiesrecht opeiste, oordeelde de Hoge Raad dan ook dat “dit allergeachtigst beginsel ongetwijfeld in duidelijke en onduidelijke termen in de Grondwet en dienvolgens in de Kieswet van 1850 zoude zijn uitgesproken.”⁵

Bij de grondwetsherziening van 1887 werd het artikel daarom aangepast: de Tweede Kamer werd verkozen door Nederlandse mannen die “kentekenen van geschiktheid en maatschappelijke welstand” bezaten.⁶ Deze bepaling, die het mogelijk maakte om de vereisten voor kiesrecht in de Kieswet ruim uit te leggen, werd ook wel aangeduid als het “caoutchouc-artikel” (“rubberen artikel”), vanwege de “oprekbaarheid” ervan.⁷

In de daaropvolgende jaren deden opeenvolgende regeringen pogingen om uitvoering te geven aan het geformuleerde artikel 80 door herziening van de Kieswet. Een eerste poging daartoe werd begin jaren 1890 gedaan door de liberale minister van Binnenlandse Zaken J.P.R. Tak van Poortvliet. Taks voorstel – het toekennen van

Het Staatsblad van 1917, nr. 400, waarin de wijzigingen inzake het onderwijs werden afgekondigd. Bron: <http://www.gahetna.nl/webexpo/item/algemeen-kiesrecht-bij-wet-geregeld>

algemeen kiesrecht

geschiedenis

Joris van Riet

kiesrecht aan alle mannen die konden lezen en schrijven⁸ – viel niet bij iedereen in goede aarde: een aanzienlijk deel van de Kamer meende dat dit neerkwam op algemeen kiesrecht, iets wat de Grondwetgever van 1887 zeker niet beoogd had.⁹ Het voorstel werd onderwerp van de daaropvolgende verkiezingsstrijd, die Tak verloor; zijn opvolger Samuel van Houten¹⁰ kwam twee jaar later met een veel beperktere uitbreiding van het kiesrecht.¹¹ De strijd over het voorstel van Tak leidde overigens ook tot onenigheid binnen de partijen: onder leiding van Alexander de Savornin Lohman splitste een groep Kamerleden zich af van de Anti-Revolutionaire Partij (ARP) om de Vrij-Antirevolutionaire Partij (Vrij-AR), later de Christelijk-Historische Unie (CHU), te vormen.

“Een aanzienlijk deel van de Kamer meende dat het toekennen van kiesrecht aan alle mannen die konden lezen en schrijven neerkwam op algemeen kiesrecht.”

De invloed van behoudende Kamerleden kon echter niet wegnemen dat de jaren daarop steun voor uitbreiding van het kiesrecht tot alle (mannelijke) Nederlanders sterk toenam. In 1915 achtte het kabinet-Cort van der Linden de tijd rijp voor een volgende grondwetsherziening, die het kiesrecht zou toekennen aan alle mannelijke Nederlanders die de kiesgerechtigde leeftijd (op dat moment 23 jaar) hadden bereikt. Bovendien bood het herziene artikel 80 de mogelijkheid om bij wet kiesrecht toe te kennen aan vrouwen die aan diezelfde voorwaarden voldeden. Het passieve kiesrecht werd nog wat eenvoudiger geregeld: alle Nederlanders van dertig jaar of ouder waren verkiesbaar voor de Tweede Kamer. De regering beschouwde algemeen kiesrecht, althans voor mannen, “niet als een natuurrecht, maar eenvoudig als eene vrucht van de historische ontwikkeling” die al door Thorbecke was voorzien.¹² In lijn met het opheffen van deze “scheiding der burgers” leek het de regering niet meer dan logisch om ook de “scheiding tussen burgers en burgeressen” op te heffen.¹³

De Kamer was hier minder zeker van. Sommige leden – met name de confessionelen – gaven de voorkeur aan een kiesrecht voor gezinshoofden; anderen meenden dat de Grondwet van 1887 al de mogelijkheid bood voor een vorm van algemeen kiesrecht, door “kentekenen van geschiktheid en maatschappelijke welstand” te lezen als slaande op iedereen “die zich gedraagt, gelijk een goed

burger betaamt.” Weer anderen zagen, in tegenstelling tot de minister, geen enkele “volkswil” die een algemeen kiesrecht wenste.¹⁴ Tegenover hen stond een grote groep Kamerleden die een uitbreiding van het kiesrecht tot de gehele mannelijke bevolking overigens wel degelijk aangewezen achtte: sommigen meenden dat een uitbreiding niet meer dan noodzakelijk was, terwijl de sociaaldemocraten vonden dat de bourgeoisie al veel te veel invloed op het staatsbestuur had gehad.¹⁵ Pieter Jelles Troelstra en Jan van Leeuwen – beiden Kamerlid namens de SDAP – dienden zelfs een amendement in dat de kiesgerechtigde leeftijd verlaagde naar 21 jaar en het kiesrecht van vrouwen gelijktrok met dat van mannen.¹⁶ Veel Kamerleden vreesden echter dat toekenning van kiesrecht aan vrouwen ten koste zou gaan van haar taak in het huishouden, en dat vrouwen in het algemeen niet geschikt zouden zijn voor politieke taken.¹⁷ CHU-voorman De Savornin Lohman had een andere reden: de aanwezigheid van vrouwen in de Tweede Kamer zou de mannelijke Kamerleden wel eens kunnen afleiden van hun taak.¹⁸ Anderen brachten hier tegenin dat vrouwen anders “spontaner” en “intuïtiever” denken dan mannen, eigenschappen die in de politiek wenselijk werden geacht.¹⁹

“In lijn met het opheffen van deze “scheiding der burgers” leek het de regering niet meer dan logisch om ook de “scheiding tussen burgers en burgeressen” op te heffen.”

Met het aannemen van de voorgestelde wijzigingen in artikel 80 en 84²⁰ was het vrouwenkiesrecht in een ietwat vreemde positie beland. De Grondwet kende nu aan vrouwen het recht toe om verkozen te worden in de Tweede Kamer – iets wat bij de eerstvolgende verkiezingen, in 1918, ook gebeurde²¹ – maar vrouwen mochten vooralsnog niet zelf stemmen. Een initiatiefvoorstel van VDB-Kamerlid H.P. Marchant maakte hier een einde aan: vanaf 1919 mochten ook vrouwen stemmen.²² Bij de behandeling in de Tweede Kamer toonde zelfs De Savornin Lohman zich een voorstander van het vrouwenkiesrecht.²³ Bij de Grondwetswijziging van 1922, die zonder veel moeite door de Kamer kwam, werd het kiesrecht voor vrouwen definitief gelijkgetrokken met dat voor mannen; pogingen om de kiesgerechtigde leeftijd te verlagen (naar 21 of 18 jaar) slaagden echter niet.²⁴

De herziening van 1917 rekende nog met een ander aspect van het oude kiessysteem af: het districtenstelsel. Waar

Het kabinet-Cort van der Linden (1913-1918), dat de Grondwetsherziening van 1917 door het parlement loodste.

het oude artikel 80 nog stelde dat het Rijk werd ingedeeld in kiesdistricten, bepaalt de Grondwet sinds 1917 eenvoudigweg dat de leden van de Tweede Kamer worden gekozen op basis van evenredige vertegenwoordiging. Hoewel Buijs al had gesteld dat het beter was de exacte indeling van het kiesstelsel over te laten aan de Kieswet in plaats van deze in de Grondwet te regelen,²⁵ was het districtenstelsel in 1887 in stand gelaten; in 1917 achtte de Grondwetgever de tijd rijp om het uit de Grondwet te schrappen. In plaats daarvan kwam de bepaling dat de Tweede Kamer werd gekozen “op den grondslag van evenredige vertegenwoordiging” – een formulering die, zoals de regering opmerkte, weliswaar voorschreef dat de verkiezing op de een of andere manier op basis van evenredige vertegenwoordiging moest geschieden, maar het instellen van een (beperkt) districtenstelsel niet uitsloot.²⁶

“De aanwezigheid van vrouwen in de Tweede Kamer zou de mannelijke Kamerleden wel eens kunnen afleiden van hun taak.”

Na 1922 is het kiesrecht niet meer ingrijpend gewijzigd. De kiesgerechtigde leeftijd is nog tweemaal verlaagd – naar 21 jaar in 1963 en naar 18 jaar in 1972²⁷ – maar verdere hervormingen zijn uitgebleven. Met enige regelmaat worden er pogingen ondernomen een vorm van een districtenstelsel in te voeren, maar tot nu toe heeft geen daarvan het gehaald.²⁸ Ook andere initiatieven – te denken valt aan het correctief referendum,²⁹ verdere verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd naar zestien jaar, en de gekozen minister-president – hebben geen van allen succes gehad. De enige stap die vooralsnog wel succesvol lijkt, is het instellen van een kiescollege voor Bonaire, Sint-Eustatius en Saba voor de Eerste Kamer.³⁰ **N**

1. Gemiddeld eens in het jaar, als verkiezingen voor gemeenteraden, provinciale staten, het Europees Parlement en referenda worden meegerekend.

2. Voor een uitgebreidere behandeling zie men o.a. B.P. Vermeulen, ‘De grondwetsherziening van 1917’, AA 2009, afl. 11, p. 775-778, en F.J.H. Huart, Grondwetsherziening 1917 en 1922, Arnhem: Gouda Quint 1925.

3. J.T. Buijs, De Grondwet. Toelichting en kritiek. Eerste deel, Arnhem: Gouda Quint 1883, p. 417.

4. Zo waren getrouwde vrouwen tot de invoering van de zgn. Lex-Van Oven in 1956 (Wet van 14 juni 1956, Stb. 1956, 343) handelingsonbekwaam. Daarover ook Asser/De Boer 1* 2010/179-182.

5. HR 18 mei 1883, W 4917, Gst. 1663; D.W.J.M. Pessers, ‘100 jaar na de zaak Aletta Jacobs’, NJB 1983, afl. 21, p. 663-664.

6. Wet van 6 november 1887, Stb. 1887, 187. Het oorspronkelijke voorstel van de regering behelsde overigens een nieuwe, nog steeds uitgebreid in de Grondwet geregelde, census (Bijl. Handelingen II 1884/85, 111, 10, p. 10; Bijl. Handelingen II 1884/85, 111, 11 (MvT), p. 13-15). De commissie sloot zich voor het merendeel aan bij Buijs (Bijl. Handelingen II 1884/85, 111, 36 (VV), p. 99). Ook vrouwen werden duidelijkshalve expliciet uitgesloten van het kiesrecht (Bijl. Handelingen II 1884/85, 111, 11 (MvT), p. 16).

7. Vermeulen 2009, p. 776; D.J. Elzinga, G. Hoogers & R. de Lange, Van der Pot. Handboek van het Nederlandse staatsrecht, Deventer: Kluwer 2014, p. 156.

8. ‘Takkianen en anti-Takkianen (1894)’, Parlement & Politiek, https://www.parlement.com/id/vh8lnhrq0xzz/takkianen_en_anti_takkianen_1894.

9. E.G. Tanja, Goede politiek. De parlementaire cultuur van de Tweede Kamer 1886-1940, Amsterdam: Boom 2010, p. 65.

10. Dit is overigens dezelfde Van Houten die in 1874 het naar hem vernoemde Kinderwetje aangenomen kreeg.

11. Tanja 2010, p. 67; Van der Pot/Elzinga, Hoogers & De Lange 2014, p. 154.

12. Bijl. Handelingen II 1915/16, 226, 4 (MvT), p. 22.

13. Bijl. Handelingen II 1915/16, 226, 4 (MvT), p. 23, l.k.

14. Bijl. Handelingen II 1915/16, 226, 11 (VV), p. 89.

15. Bijl. Handelingen II 1915/16, 226, 11 (VV), p. 90.

16. Bijl. Handelingen II 1916/17, 44, 3.

17. Bijl. Handelingen II 1915/16, 226, 11 (VV), p. 91.

18. Tanja 2010, p. 167; Handelingen II 1916/17, 26, p. 556.

19. Bijl. Handelingen II 1915/16, 226, 11 (VV), p. 92, l.k.; vgl. de regering: Bijl. Handelingen II 1915/16, 226, 4 (MvT), p. 23; vgl. ook Tanja 2010, p. 166-167 en 291, nt. 32.

20. Het amendement-Troelstra-Van Leeuwen was, nadat indieners eerst het gedeelte met betrekking tot het vrouwenkiesrecht hadden ingetrokken, weggestemd (Handelingen II 1916/17, 23, p. 496).

21. Suze Groeneweg was namens de SDAP het eerste vrouwelijke Kamerlid. Aletta Jacobs stond op de lijst van de VDB maar verloor op voorkeursstemmen (Tanja 2010, p. 167).

22. Wet van 9 augustus 1919, Stb. 1919, 536.

23. P.J. Oud, Het jongste verleden. Parlementaire geschiedenis van Nederland 1918-1940. Deel I. 1918-1922, Assen: Van Gorcum 1948, p. 110-111.

24. Oud 1948, p. 368.

25. Buijs 1883, p. 418-419.

26. Bijl. Handelingen II 1915/16, 226, 4 (MvT), p. 25. Aldus ook Vermeulen 2009, p. 777. Buijs 1883, p. 421 vermeldt ook een – overigens niet door hem aangehangen – opvatting die precies andersom redeneert: zolang er maar sprake is van een administratief district, is aan het districtenstelsel voldaan en is een verkiezing op basis van de facto evenredige vertegenwoordiging dus mogelijk.

27. P.P.T. Bovend'Eert, in: P.P.T. Bovend'Eert (red.), Tekst & Commentaar Grondwet, Deventer: Wolters Kluwer 2015, art. 54, aant. 2.

28. A.W. Heringa, J. van der Velde, L.F.M. Verhey & W. van der Woude, Staatsrecht, Deventer: Wolters Kluwer 2015, p. 147; Bovend'Eert, T&C Grondwet 2015, art. 53, aant. 1-2 en de daar aangehaalde literatuur.

29. Dat zich inmiddels, zoals de SGP opmerkte, in de zesde lezing bevindt (Kamerstukken II 2016/17, 34724, 5 (V), p. 2) en deze vrijwel zeker ook niet gaat halen. Het idee van een referendum is overigens bepaald niet nieuw: ook bij de herziening van 1922 werd het overwogen (Oud 1948, p. 364-368).

30. Dit voorstel is inmiddels in tweede lezing aangenomen door de Tweede Kamer (Handelingen II 2016/17, 101, item 7) en ligt nu bij de Eerste Kamer.

NOVUM Questionnaire

Met professor Koops

Nathan Oosthoek

Wat is uw belangrijkste karaktertrek?
Precisie, het moet wel kloppen.

Wat is uw favoriete eigenschap in anderen?

Toewijding, zeker bij studenten. Je zit nu nog in een moment van je leven waar je echt zonder slaap kunt. Maak daar optimaal gebruik van.

Wat is de belangrijkste eigenschap van een jurist?

Taalgevoel. De kwaliteit van een jurist wordt afgemeten naar de mate waarin hij zijn instrument beheerst. Van een jurist die slecht spreekt of schrijft, denk je toch al snel dat hij ook slecht denkt. We proberen boodschappen zo helder mogelijk over te brengen, met zo min mogelijk ruimte voor ambiguïteit. Behalve wanneer we dat juist willen natuurlijk.

Wat is uw favoriete bezigheid?

Tijd doorbrengen met mijn dochters. Of anders zoals J.C. Bloem het zegt: "Hout voor het vuur, een boek en een glas wijn".

Wat is uw voorstelling van de grootste ellende?

Dat zijn de minder aangename vragen, maar die moeten er ook tussen zitten. Dood of het lijden van een kind. Sinds ik vader ben is dat echt het meest verschrikkelijke wat ik mij kan voorstellen.

Wie is uw favoriete schrijver?

T.S. Eliot. Ik heb al zijn brieven, verzamelde werken en ik heb zelfs stukken van hem op mijn telefoon, die door hem zijn voorgelezen. Daar luister ik naar als ik aan het fietsen ben. Het grenst bijna aan het idolate, maar ik vind hem werkelijk de allerbeste dichter ooit.

Welk fictieve personage bewondert u het meest?

Don Quichot. Het mooie aan Don Quichot is dat hij met totale toewijding bezig is met een epische tocht door twee extreem dikke romans, terwijl hij weet dat hij een romanfiguur is geworden. Maar met volstrekte ernst is hij dat spel nog steeds aan het spelen. Er zit een heel metaspel in. Het is daarom misschien wel een van de eerste postmodernistische romans. Voor een van de eerste romans ooit is dat best knap.

Wat is uw favoriete wet?

Dat zijn de Digesten. Ze zijn uitgevaardigd als één wet, dat is meteen ook de dikste wet die ooit is uitgevaardigd. Het is de grondslag van alles wat op dit continent daarna is gekomen.

Welk levend persoon bewondert u het meest?

Mijn vrouw.

Wie uit de geschiedenis zou u wel willen zijn?

Heel flauw: niemand, als dat zou betekenen dat ik mijn vrouw en kinderen niet zou kennen. We moeten die vraag

een beetje aanpassen. Wie uit de geschiedenis zou je eventjes willen zijn? Beroepshalve is dat Tribonianus. Dat was de minister van Justitie van Justinianus, genius achter de troon. Er wordt altijd over hem gezegd dat hij zo ontzettend omkoopbaar was, dat het Romeinse recht haast op bestelling geleverd werd. Ik zou wel willen weten of dat waar was, en bovendien wist hij als geen ander hoe het er aan dat hof aan toeging. Uit menselijke nieuwsgierigheid zou het antwoord overigens Jezus zijn.

Welk wetsartikel zou u willen afschaffen?

3:234 BW, de subsidiariteit van het derdenpand. Dat staat ook in mijn proefschrift.

Aan welke eigenschap heeft u een hekel?

Entitlement, de gedachte dat je overal recht op hebt zonder ook maar een poot uit te steken. Eerst maar eens wat doen, en dan kun je langzaam maar zeker denken dat je bijzonder begint te worden. Dat heeft ook weer met toewijding te maken.

Wat is de meest overgewaardeerde deugd?

Rechtvaardigheid. Dat is misschien gek voor een jurist, maar dat is de deugd die het minst uitgekristalliseerd is, die het minst te operationaliseren valt. Het is ook de deugd waar we het meest wollig en zweverig over doen.

Wie is uw favoriete componist/muzikant?

Beethoven.

Wat is uw favoriete reis?

De mooiste reis die ik heb gemaakt was met mijn vrouw. Backpacken door het Midden-Oosten, dat was heel erg gaaf. Toen we nog jong en arm en onbezonnen waren. Nu zijn we oud en arm en onbezonnen. Verder is Rome de stad waar ik steeds naar terugkeer.

Welke historische figuren veracht u het meest?

Ik vind dat daden en ideeën verachtelijk kunnen zijn. Maar als je zegt dat een persoon verachtelijk is, plaats je hem in zekere zin buiten vergeving.

Wat is uw favoriete arrest?

Somerset's Case. Een Engelse uitspraak uit 1772 van Lord Mansfield. Het gaat over een slaaf die door zijn meester is overgebracht van Noord-Amerika naar Engeland, waar men geen slavernij kende. Het is een echte juristenuitspraak, en een grote stap geweest in een van de grootste ontwikkelingen van de mens: de afschaffing van de slavernij.

Wat is uw motto?

Plus ultra. Dat is het oude motto van Karel de Vijfde. Altijd groter, altijd meer. **N**

Over seksueel geweld, de wetsgeschiedenis

Het kan de gemiddelde mens niet ontgaan zijn (wellicht daarvan uitgesloten zijn studenten die zich in het kader van hun studie ter voorbereiding van de tentamenweek onder een steen begeven hebben) dat er #ophef was over machtige mannen die van hun positie misbruik maken door zich seksueel op te dringen aan vrouwen die aan hun ondergeschikt waren. #MeToo zag niet alleen talloze slachtoffers van seksuele intimidatie en seksueel geweld uit de schaduw treden, maar ook een discussie over diezelfde onderwerpen ontstaan. De NRC kopte “Voltrekt zich een nieuwe seksuele revolutie?” en de Volkskrant kopte “Ze komen er niet meer mee weg”, geschreven in een mannensymbool met een varkensstaartje. Voor de invulling van beide kranten is de #ophef en #sensatie ongetwijfeld fantastisch, toch blijft de vraag hoe realistisch hun geroep is.

de Volkskrant

Bron: De Volkskrant, 21 oktober 2017.

De hoeveelheid verhalen die via #MeToo gedeeld wordt, kan voor degene die zich onbewust is van dit probleem ongetwijfeld schokkend zijn. Voor degenen die hier zelf instemmend op zouden kunnen antwoorden, is dat wellicht in mindere mate het geval. Het is de vraag of er, gezien de hoeveelheid schendingen die onder de hashtag vallen, een vrouw is die zich hier niet op kan beroepen. Terecht wordt gewezen op het feit dat deze discussie helemaal niet zo baanbrekend is, daar seksueel geweld reeds decennialang onderwerp van het publieke debat is. “De ‘Me Too’-aantallen zijn inderdaad enorm. Maar dat komt vooral door de brede (en bovendien foutieve)

definitie van seksueel geweld die wordt gehanteerd in deze campagne. Die definitie is komen overwaaien uit het Amerikaanse campusleven, waarbij seksuele intimidatie elke vorm van sociaal contact is waarbij de vrouw zich niet comfortabel voelt. En dat is nogal subjectief.”¹

“Voor de invulling van kranten is de #ophef en #sensatie ongetwijfeld fantastisch, toch blijft de vraag hoe realistisch hun geroep is.”

Wat echter wel degelijk opmerkelijk is, is het feit dat er zoveel gedeeld wordt: “Laterveer ziet dat de bereidheid om verhalen te delen de afgelopen jaren is gegroeid. Socioloog Ruut Veenhoven van de Erasmus Universiteit Rotterdam noemt dat het resultaat van een trend die “al honderd jaar bezig is”. “We worden steeds opener. Vroeger had je vaste rolpatronen, die verklaarden je gedrag. In onze individualistische samenleving mag je meer jezelf zijn.” Daardoor zijn mensen volgens Veenhoven uitgesprokener over wat hen drijft en bezighoudt. De meeste reacties via #metoo getuigen van medeleven, zegt Laterveer: “Heel lang hebben we gedacht: sommige dingen horen er een beetje bij. Nu zien we in dat het helemaal niet zo is. Dat je in een drukke tram een stijve voelt. Dat er op een festival altijd wel iemand in je kont knijpt.”² Met #MeToo is veel mis. Het gooit alles op één hoop, en suggereert dat het probleem pas de moeite waard is als slachtoffers zich bekend maken aan het grote publiek. Wie daar geen zin in heeft en de hashtag niet gedeeld is, kan bijna worden aangemerkt als zijnde ‘geen slachtoffer’ (want waarom heb je anders niks gezegd?!). Zo ook getuigt een reactie onder een facebookpost over actrices: “oke actrices, maar waar zijn de vrouwen uit de financiële sector die ons vertellen dat het ook met hun gebeurd is?” Het bizarre aan die opmerking is wat de schrijver ervan suggereert: ‘ik weet dat het ook in de financiële sector gebeurt, maar ik moet en zal eerst van die vrouwen horen.’ Als je al weet dat het in die sector gebeurt, waarom is het dan noodzakelijk dat vrouwen zich daarover uitspreken? Voor slachtoffers is het benoemen van de aanranding een stap op zich, die velen niet bereid zijn te nemen.

Ondanks de problemen van #MeToo overheerst er momenteel schijnbaar een gevoel van overwinning: wij, de samenleving, zijn eindelijk zo ver dat we de kant van het slachtoffer kiezen, dat we dit soort gedrag niet langer goedpraten, en dat daders worden aangepakt. Helaas. Wat ontbreekt in de #MeToo is *juist* de dader.

van de strafbaarstelling en #MeToo

Marthe Goudsmit

De Franse #balancetonporc (verklik je varken) is daarin al beter geslaagd, maar over het algemeen vereist deze social media trend van slachtoffers dat zij zichzelf bekendmaken, zonder hen daarmee de gelegenheid te geven om de dader te benoemen, want #smaad, zoals Jelle Brandt Corstius beschrijft in een stuk over zijn eigen ervaringen met seksueel misbruik: “Ik had mijn verhaal opgeschreven voor Trouw, zoals het hoort, met de vijf w’s [wie, wat, waar, waarom, wanneer] en de h [hoe]. Ik vond het belangrijk om dit te delen. Ik schrijf het om herhaling te voorkomen. Waarom zou ik de enige zijn? Wie weet hoe vaak deze persoon nog eens iets in het drankje gooit van een kwetsbare jongeling. Ik wilde seksueel misbruik van mannen uit de taboesfeer halen. Ik wilde dat ook die slachtoffers de schaamte overwinnen en eindelijk ook hun verhaal doen. [...] Maar dit verhaal kan niet gepubliceerd worden. Het is zijn woord tegen mijn woord. Er zijn geen getuigen, ik ken – voorlopig – geen andere incidenten. Als het tot een rechtszaak zal komen is de kans groot dat hij mij succesvol beschuldigt van smaad, en ik een tweede hypotheek op mijn huis kan nemen om de schadevergoeding te betalen”.³ Het geval van Brandt Corstius is een voorbeeld van ernstig misbruik en verkrachting, wat over het algemeen serieus wordt genomen door politie en justitie. Toch heeft hij tegen zich werken dat hij een man is, waarvan nog niet altijd even geloofwaardig wordt gevonden dat die misbruikt of verkracht kan worden. Van vrouwen wordt dat in elk geval meer geaccepteerd, wat ook van oudsher uit de wetsgeschiedenis blijft (sterk verbonden aan de notie van ‘het zwakkere geslacht’).

“Het verhaal van Brandt Corstius werd door een aantal collega’s weggehoond. Het is niet vanzelfsprekend dat een slachtoffer geloofd wordt – dat is secondary victimization.”

Het feit dat Brandt Corstius zich blijkbaar gesterkt voelt door de reacties op zijn artikel (hij ‘verkent’ alsnog de strafrechtelijke mogelijkheden),⁴ is erg positief te noemen. Hoewel ook zijn ervaring door een aantal collega’s werd weggehoond,⁵ waardoor een slachtoffer zich nog meer onthand kan voelen door hetgeen hem is overkomen. Het is helaas niet vanzelfsprekend dat een slachtoffer geloofd wordt – het fenomeen niet geloofd te worden heeft zelfs een naam: secondary victimization.⁶ Dit heeft betrekking op de wijze waarop hulpverleners, politie, justitie en algemene omgeving het voor slachtoffers van seksueel

misbruik (gevoelsmatig) onmogelijk kunnen maken om op te eisen dat hen onrecht aangedaan is.

Als je aan een vrouw die ooit in een drukbezochte gelegenheid geweest is, vraagt of ze ooit ongewenst is betast, is de kans groot dat het antwoord ja is. Als je vraagt of ze daarvan aangifte gedaan heeft, is de kans groot dat je uitgelachen wordt. Wie bij politie aangifte doet van minder ernstige misbruikzaken als aanranding in een uitgaansgelegenheid, kan vaak rekenen op een ontvangst vol ongeloofwaardigheid, op weet-je-zeker-dat-je-het-wel-duidelijk-gezegd-hebt, of hier-kunnen-we-niks-mee-want-je-hebt-zelf-ook-geen-idee-wie-jou-in-die-veel-te-drukke-kroeg-precies-in-je-nek-gebeten-heeft. Bemoedigend is dat niet.

Pas in 1991 werd bij wet erkend dat ook mannen verkracht kunnen worden. Sinds die wetwijziging luidt de tekst van art. 242 Sr: “Hij die door geweld of een andere feitelijkheid of bedreiging met geweld of een andere feitelijkheid *iemand* dwingt tot het *ondergaan* van handelingen die bestaan uit of mede bestaan uit het seksueel binnendringen van het lichaam, wordt als schuldig aan verkrachting gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste twaalf jaren of geldboete van de vijfde categorie.” [cursivering MG]

Het gaat niet meer over vrouwen in het bijzonder, maar over mensen in het algemeen (aangeduid met ‘iemand’). Wat daarnaast, ook reeds vóór de wetwijziging, uit het artikel blijkt, is dat het gaat over ‘het dwingen tot het ondergaan’. Van groot belang voor deze strafbaarstelling is dan ook een gebrek aan toestemming voor het verrichten van seksuele handelingen.

Als we kijken naar de strafbaarstelling van verkrachting valt te zien dat die duidelijk tegen de dader gericht is. Dat zou kunnen doen vermoeden dat het gebrek aan toestemming al sinds de totstandkoming van het wetboek van strafrecht in 1880 doorslaggevend is voor de kwalificatie ‘verkrachting’. Dat is echter niet juist. In dezelfde wetwijziging uit 1991 waarover zojuist gesproken werd, is uit de delictomschrijving de term ‘buiten echt’ verwijderd. Tot 1991 luidde art. 242 Sr namelijk als volgt: “Hij die door geweld of bedreiging met geweld eene vrouw dwingt met hem buiten echt vleeschelijke gemeenschap te hebben, wordt, als schuldig aan verkrachting, gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste twaalf jaren.”

“Meer dan het beschermen van potentiële slachtoffers valt in de Nederlandse wetsgeschiedenis te herkennen dat deze ooit gericht was op het beschermen van de moraal.”

Meer dan het beschermen van potentiële slachtoffers valt in de Nederlandse wetsgeschiedenis te herkennen dat deze ooit gericht was op het beschermen van de moraal: verkrachting was strafbaar, maar tot 1991 niet binnen het huwelijk, omdat huwelijkspartners wederzijds verplichtingen hebben, waar seksueel verkeer onderdeel van vormt. Nog eerder kan in de wetsgeschiedenis gevonden worden dat seksuele handelingen tussen mensen van hetzelfde geslacht strafbaar was, *ongeacht* of zij beiden met de handelingen hadden ingestemd. In 1811 werd de doodstraf op homoseksualiteit afgeschaft, maar konden seksuele handelingen tussen mensen van hetzelfde geslacht nog steeds bestraft worden op grond van een schennis van de openbare eerbaarheid. In de privésfeer werd homoseksualiteit, zolang het volwassenen betrof, echter volledig toegestaan. Dit is wederom een indicatie van het vermoeden dat niet de daad de strafbaarheid veroorzaakte, maar de algemene moraal: ‘wij willen het niet zien, wij willen er niks mee te maken hebben, dus stellen wij het strafbaar’ lijkt het uitgangspunt van zedendelicten te zijn geweest. ‘Goede zeden’ is ook nog altijd een term die in ons wetboek voorkomt, hoewel die grotendeels is losgekoppeld van (de beleving van) seksualiteit). De zedelijkheidswetgeving uit 1911, ingevoerd honderd jaar na het afschaffen van de strafbaarheid van homoseksualiteit, betekende een achteruitgang voor seksuele vrijheid. Naast een uitbreiding op het pornografieverbod en uitbreiding van de strafbaarstelling van prostitutie, zorgde minister Regout voor de invoering van art. 248bis, waarin stond dat “homoseksuelen geen ‘ontucht’ mogen plegen met een minderjarige, ook als die minderjarige ouder is dan 16 jaar. [...] Voor heteroseksuelen geldt een grens van 16 jaar”.⁷ Daarbij ging het dus in het geheel niet over het beschermen van slachtoffers of het strafbaar stellen van een dader voor wat hij een ander heeft aangedaan, maar juist om het strafbaar stellen van een daad die de algemene moraal geweld aan zou hebben gedaan. Blijkbaar werd het de moeite waard gevonden de publieke moraal met

strafmaatregelen veilig te stellen. Heden ten dage is er geen sprake meer van dergelijke wetsbepalingen, hoewel die indruk af en toe gewekt wordt. De zogenaamde seksuele revolutie van de jaren zestig van de vorige eeuw leidden tot het afschudden van de “moralistische seksuele moraal”.⁸

Dat neemt echter niet weg dat de wet sneller veranderd lijkt te zijn dan de heersende opvattingen. Hoewel het zeker positief te noemen valt dat de wetgever inziet dat de intentie van het slachtoffer relevant is, blijkt dat niet het geval te zijn wanneer we naar de huidige samenleving kijken. Afhankelijk van wie, hoe, waar en wanneer zijn relaas over seksueel misbruik doet, wordt hij al dan niet geloofd. Zelfs de mensen met een publieke reputatie (dat wil zeggen, diegenen die bij het publiek bekend zijn om andere redenen dan het seksueel misbruik, zoals bijvoorbeeld Brandt Corstius) worden echter geconfronteerd met ongeloof: “Bij DWDD en RTL Late Night werd dinsdagavond over het voorval gespeculeerd, onder meer door een advocaat die zich afvroeg: ‘Waarom ben je hier niet eerder mee gekomen?’” Brandt Corstius legt uit dat zelfs in een veilige werkomgeving, zoals zijn toenmalige redactieteam bij Barend en Van Dorp, het voor slachtoffers ongelofelijk moeilijk is om de schaamte en angst te overwinnen en aan iemand te vertellen wat je is overkomen”.⁹ De samenleving is blijkbaar meer dan de wetgever blijven hangen in, of teruggekeerd naar, een opvatting die vooral de publieke moraal moet beschermen. Slachtoffers van misbruik op alle gradaties van ernst worden geconfronteerd met de secondary victimization, een vorm van victim blaming, en de ‘als je dat zegt maak je iemands leven kapot’-houding. Het leven is heel anders dan het honderd jaar geleden was, maar we liggen nog steeds met onszelf in de knoop als het aankomt op het aanpakken van zedendelicten. Hoewel de overwegend positieve reacties op mensen die #MeToo gedeeld hebben, bemoedigend is en hoop schept, lijkt ook dit een hype te zijn. Echte acceptatie van slachtoffers is (nog) niet gerealiseerd, en is nauwelijks in de samenleving geïncorporeerd. Het over één kam scheren van elke vorm van seksueel overschrijdend gedrag draagt daar niet aan bij, het nodigt zelfs uit tot het #bagatelliseren ervan. **N**

Bron: Reid, Geleijnse & Van Tol, 20 oktober 2017. <http://www.foksuk.nl/>

1. Elif Isitman, '#MeToo-hysterie overschaduwde werkelijk seksueel geweld', *Elsevier* 20 oktober 2017.

2. Sam de Voogt en Kim Bos, 'Voltrekt zich een nieuwe seksuele revolutie?', *NRC* 17 oktober 2017.

3. Jelle Brandt Corstius, 'Ik ook. Maar ik kan het niet vertellen', *Trouw* 23 oktober 2017.

4. Jelle Brandt Corstius verkent opties voor strafzaak na misbruik, *nos.nl* 25 oktober 2017.

5. 'Collega's VI lachen om verkrachting Jelle Corstius', *Joop.nl* 28 oktober 2017.

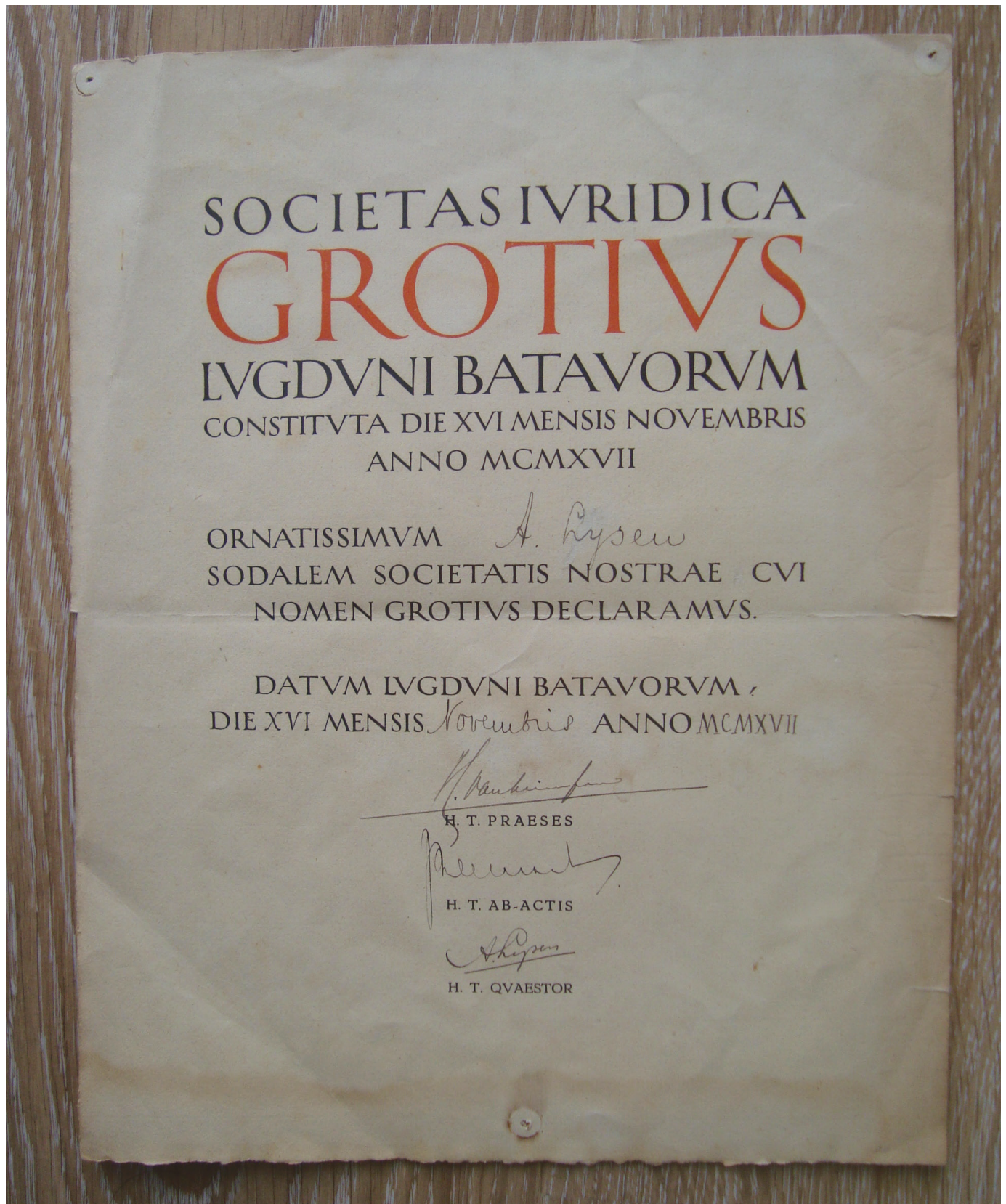
6. Frans Willem Winkel en Leendert Koppelaar, 'Rape Victims' Style of Self-Presentation and Secondary Victimization by the Environment. An Experiment.', *Journal of Interpersonal Violence* Vol. 6 No. 1, p. 29.

7. Paul van Dellen, *Misdaad en straf in Nederland*, Assen/Maastricht: Van Gorcum 1986, p. 3.

8. F.C.L.M. Jacobs, *Rechtsvinding en de grondslagen van het recht*, Assen: Van Gorcum 2003, p. 289.

9. Jelle Brandt Corstius reageert op advocaat: Sue me bitch!, *Joop.nl* 25 oktober 2017.

S.I. Grotius lidmaatschapsbul 1917

Mata Hari meets de Geheimhouding

Waar november 2017 geheel in het teken staat van het honderdjarige bestaan van ons aller J.F.V. Grotius, werd er in oktober 2017 bijzonderveel aandacht besteed aan Margaretha Geertruida Zelle – ook wel bekend als Mata Hari. Een maand voor de oprichting van het juridische genootschap Grotius te Leiden, werd Mata Hari in Parijs geëxecuteerd nadat zij zich schuldig zou hebben gemaakt aan hoogverraad wegens spionage voor de Duitsers. De ware toedracht van haar proces zijn lange tijd onduidelijk geweest omdat haar gerechtsdossier 100 jaar verzegeld is gebleven. Dit heeft de mythetvorming omtrent haar persona goed gedaan – de afgelopen eeuw heeft haar verhaal als inspiratiebron gediend voor vele boek-, toneel- en filmbewerkingen. In oktober 2017 zou haar dossier openbaar worden gemaakt, maar in januari bleek het omvangrijke dossier van 1295 bladzijdes reeds online te staan. Wel mocht Jean-Pierre Turbergue, een Franse schrijver en uitgever, enkele jaren geleden met toestemming van de Franse minister van Defensie haar dossier inzien.¹ Waarom het dossier zo lang verzegeld heeft moeten blijven, is niet helemaal duidelijk. Geheimhouding van het gerechtsdossier zou gemaskeerd kunnen hebben dat het proces van Mata Hari niet helemaal eerlijk verlopen zou kunnen zijn.² Feit blijft dat de geheimhouding heeft bijgedragen aan de spanning, intriges en mysteries haar persoon.

“Geheimhouding van het gerechtsdossier zou gemaskeerd kunnen hebben dat het proces van Mata Hari niet helemaal eerlijk verlopen zou kunnen zijn.”

Juridische geheimhouding anno 2017 heeft – gelukkig – een ander karakter. We kunnen er vandaag de dag in alle redelijkheid van uitgaan dat er geen louché procesvoering gemaskeerd hoeft te worden; de vraag hoe deze casus er nu uit zou zien lijkt me in die zin onnodig. Kunnen we er ook van uitgaan dat de (soms nodige) geheimhouding zoals we die wel kennen op een juiste wijze gewaarborgd is en blijft? Niet helemaal.

Binnen de juridische dienstverlening is de geheimhoudingsplicht en het hieruit voortvloeiende verschoningsrecht een groot goed. In 1985 heeft de Hoge Raad in het Maas II-arrest vastgelegd dat ‘een in Nederland geldend algemeen rechtsbeginsel dat meebrengt dat bij zodanige vertrouwenspersonen het maatschappelijk belang dat de waarheid in rechte aan het licht komt, moet

wijken voor het maatschappelijk belang dat een ieder zich vrijelijk en zonder vrees voor openbaarmaking van het besprokene om bijstand en advies tot hen moet kunnen wenden.’³

Met andere woorden; waar het eigenlijk de bedoeling is dat iedereen die op de hoogte is van (bijvoorbeeld) een misdrijf zich tot het openbaar gezag wendt, is het belangrijker dat iedereen toegang tot een jurist (of medicus of een geestelijke e.d.) kan hebben zonder te moeten vrezen dat hij of zij verlinkt wordt. Het is aldus van belang dat bepaalde beroepsgroepen zich kunnen *verschonen* van de plicht te spreken. De belangenafweging, zoals hiervoor geschetst, staat volgens Nathalie Fanoy (in september gepromoveerd op dit onderwerp aan de Universiteit van Amsterdam) onder steeds grotere druk.⁴

“Binnen de juridische dienstverlening is de geheimhoudingsplicht en het hieruit voortvloeiende verschoningsrecht een groot goed.”

In haar proefschrift heeft ze aandacht besteed aan twee hoofdvragen. Ze heeft zich hierbij gericht op de vraag in hoeverre beperkingen en uitzonderingen op het vertrouwensprincipe tussen advocaat en cliënt onder het Nederlands recht toegestaan zijn en de vragen of de huidige regelgeving omtrent de geheimhoudingsplicht en het verschoningsrecht van de Nederlandse advocaat in lijn zijn met de algemene rechtsbeginsels dat eenieder recht heeft op vertrouwelijke en ongestoorde juridische bijstand en, mocht dit niet het geval zijn; op welke wijze zou dit aangepast dienen te worden?

Om antwoord te geven op deze vragen heeft Fanoy zich gericht op de rechtspraktijk in Nederland, Frankrijk en Engeland. Ook heeft ze de vraag beantwoord of de wijze waarop de drie landen uitvoering geven aan hetzelfde beroep niet te veel verschilt van elkaar. Naar haar mening is er geen sprake van te grote verschillen om deze vergelijking te maken. In de drie landen zijn de vereisten die worden gesteld aan degenen die het bedoelde beroep uitoefenen vastgelegd in de wet en gedragsregels. In Engeland staat de *solicitor* onder toezicht van de rechter, in tegenstelling tot Nederland en Frankrijk. Wel kennen de drie landen een gelijkwaardige waarde die zij toekennen aan het vertrouwensprincipe dat geldt tussen de advocaat en de cliënt. Waar de Nederlandse rechtspraktijk steunt

anti-witwasregelgeving

anno 2017

Fatima Jarmohamed

op het eerdergenoemde Maas II-arrest, kent Engeland de *equity doctrine of confidentiality*, die gebaseerd is op het algemene belang van het beschermen van vertrouwelijke beroepsgegevens. Een vergelijkbare (duidelijke) belangenafweging wordt niet gemaakt in Frankrijk, maar ook wordt meer waarde gehecht aan het beroepsgeheim dan aan de gedachte dat de waarheid altijd in de openbaarheid dient te komen. De landen erkennen alle drie dat bij gebrek aan gegarandeerde vertrouwelijkheid, bepaalde personen zullen worden ontmoedigd om de hulp te zoeken waar zij recht op hebben. Andere verschillen kunnen gevonden worden in bijvoorbeeld de partij die een beroep kan doen op bedoelde rechten en plichten. In Nederland en Frankrijk is het aan de advocaat om te beslissen of hij een beroep wenst te doen op zijn geheimhoudingsplicht, terwijl het in Engeland aan de cliënt is om deze beslissing te nemen.

“De landen erkennen alle drie dat bij gebrek aan gegarandeerde vertrouwelijkheid, bepaalde personen zullen worden ontmoedigd om de hulp te zoeken waar zij recht op hebben.”

De geheimhoudingsplicht zoals deze landen het kennen is vastgelegd in verschillende Europese verordeningen, waar dit wordt erkend als een algemeen en fundamenteel principe dat als basis dient voor de rechtspraktijk van de Europese jurist en de gedragsregels die voor hen gelden. In het EVRM is de vertrouwelijke communicatie tussen advocaat en cliënt niet expliciet vastgelegd, maar wel wordt algemeen geaccepteerd dat artikel 6 en 8 van het EVRM voldoende bescherming biedt. Uitzonderingen en beperkingen op de geheimhoudingsplicht dienen bij voorkeur een juridische grondslag te hebben en in het geval dat er een uitzondering gemaakt wordt, dient dit o.a. getoetst te worden door de rechter. Uit Europeesrechtelijke jurisprudentie blijkt dat er voldoende waarborgen bestaan die de vertrouwelijke relatie tussen de advocaat en de cliënt beschermen. Echter, zijn er signalen die niet moeten worden genegeerd. Zo stelt de Europese anti-witwasregelgeving het beroepsgeheim zowel in de preambule als in de artikelen aan de kaak. Het Hof van Justitie is niet van mening dat deze regelgeving, met de bijkomende mits en maren, een inbreuk maakt op het recht op een eerlijk proces, zoals vastgelegd in art. 6 van het EVRM.

Wel kan gesteld worden dat Nederland strenger optreedt dan Frankrijk en Engeland. Wat de juridische ondersteuning buiten het rechtsgeschil om betreft, erkennen Engeland en Frankrijk een vrijstelling in de rapporteringsverplichting in het licht van de Derde Anti-witwasrichtlijn.⁵ In Nederland wordt deze vrijstelling niet erkend en dienen advocaten ook buiten de juridische procedure openheid van zaken te geven. Ook wordt er eerder ‘aan de bel getrokken’ in Nederland. Waar de rapportageverplichting in Engeland en Frankrijk ontstaat op het moment dat men reeds het vermoeden heeft dat er transacties worden verricht die onder de anti-witwasregelgeving vallen, ontstaat deze verplichting in Nederland eerder, en wel op het moment dat er (slechts) sprake is van ongebruikelijke transacties. Hoewel Fanoy in haar proefschrift benadrukt dat de rechtzoekende in Nederland in goede handen is, werpt ze enkele problemen op waar ze tevens een potentiële oplossing voor geeft.⁶

Wat betreft de anti-witwasregelgeving zijn er ook bij de Vierde Witwasrichtlijn⁷ vragen op te werpen. Zo is er, na protest van de NOvA en o.a. D66, een nieuwigheid ingetrokken die de Belastingdienst toegang zou verschaffen tot gegevens die zouden kunnen vallen onder de geheimhoudingsplicht van advocaten.⁸ Juridische geheimhouding dient immers, waar nodig, op een juiste wijze te worden gewaarborgd. **N**

1. J. Morel, ‘Dossier Mata Hari eerder openbaar dan termijn van 100 jaar’, *Trouw* 4 januari 2017.
2. Er gaan geluiden dat zij in de val zou zijn gelokt door de Fransen en Duitsers, zie ook J. Anderson & J. Spear, *Mata Hari Was Framed, Files Show*, *Washington Post* 23 november 1985.
3. HR 1 maart 1985, ECLI:NL:HR:1985:AC9066 (*Maas II*).
4. N.A.M.E.C. Fanoy, *De geheimhoudingsplicht en het verschoningsrecht van de advocaat*, Universiteit van Amsterdam, 2017. (samenvatting proefschrift beschikbaar via www.uva.nl).
5. Richtlijn 2005/60/EG.
6. Precieze voorbeelden worden niet gegeven in haar samenvatting van het proefschrift. Om haar nuances intact te laten, verwijs ik graag naar hoofdstuk 5 van haar proefschrift in plaats van deze zelf samen te vatten.
7. Richtlijn (EU) 2015/849.
8. Tijdens het schrijven van dit artikel bleek dat het wetsvoorstel Implementatiewet vierde anti-witwasrichtlijn was ingediend, waarbij ‘de scherpe randjes’ betreffende de inmenging in het toezicht op de advocatuur waren weggenomen. Dit betekent echter niet dat men nu achterover zou kunnen leunen in de veronderstelling dat er geen vuiltje aan de lucht is, zo blijkt ook uit het proefschrift van mw. Fanoy. Zie ook R. Sandee, ‘Kabinet past voorstel anti-witwasregelgeving aan’, *SC* 16 oktober 2017 en R. Sandee, ‘Zorgen over toegang anti-witwasgegevens’, *SC* 3 oktober 2017.

In dit themanummer mag het u inmiddels niet zijn ontgaan: als NOVUM vieren we niet alleen de verjaardag van de juridische faculteitsvereniging Grotius, maar werpen we uiteraard ook een blik naar andere items die dit jaar een 100^e verjaardag mogen vieren. Zo werd er honderd jaar geleden een nieuw belastbaar feit in het leven geroepen door de wetgever. Bij Wet van 20 januari 1917 (Stb. 189) werd er een algemene heffing op schenkingen ingevoerd die verder strekte dan de voorheen als belastbaar feit opgenomen bijzondere gevallen van schenkingsrechten. Vanaf 1917 werden niet alleen schenkingen van onroerende zaken in de belastingheffing betrokken, maar strekte de nieuw ingevoerde wetgeving ook uit over het tegenwerken van belastingontwijkingstructuren. Wat houdt de schenkbelasting in en wat voor rol speelt het – zeker na een bestaan van 100 jaar – binnen het belastingrecht? In deze bijdrage zal de totstandkoming van de schenkbelasting nader worden bekeken en worden tevens de rechtsgronden van dit relatief kleine doch interessante rechtsgebied onder de loep genomen.

Een stukje rechtshistorie

Om het schenkingsrecht en de achterliggende ratio ervan beter te kunnen begrijpen, moeten we allereerst beginnen met een stukje rechtshistorie. Reeds in het jaar 1598 bestond in Nederland een heffing over nalatenschappen, primair ingevoerd om de oorlog tegen Spanje te kunnen financieren.¹ In beginsel vond die belastingheffing slechts plaats bij overgang van onroerende zaken vanwege overlijden.² Beetje bij beetje is die heffing uitgebreid tot de verkrijging van onroerende zaken en nog later tot verkrijging van de nalatenschap als geheel.³ Een bekend voorbeeld binnen die uitbreiding is de *window tax*, een heffing dat berustte over het aantal ramen dat een huis telde. In algemene zin hadden dit soort heffingen een duidelijke budgettaire functie hetgeen voor die tijd logischerwijs van groot belang was.

In het jaar 1805 voerde minister Gogel de zogenaamde *Ordonnantie eener Belasting op het Regt van Successie* in. Deze ordonnantie nam de erflater als uitgangspunt en kwalificeerde het nagelaten vermogen als heffingsobject. De ordonnantie berustte dan ook in grote mate op de verkrijging. Een lang bestaan had het echter niet. ‘Koninkrijk Holland’ maakte sinds 9 juli 1810 deel uit van het Franse keizerrijk en hierdoor werd er in het jaar 1812 de Franse belastingwetgeving executoir verklaard.⁴ Deze wetgeving stamde voor het grootste gedeelte af uit het

tijdperk van de Franse Revolutie en de feitelijke invoering ervan betekende dat de ordonnantie zou verdwijnen.

Na onafhankelijkheid en vóór de invoering van nieuwe belastingwetgeving, werd er weer deels teruggeschakeld naar de ordonnantie. In de tussentijd werd er echter verzuimd aandacht aan schenkingsrechten te besteden binnen het relatief nieuwe belastingstelsel van de successierechten. Het recht van successie stond in de negentiende eeuw nauwelijks ter discussie. Dit kwam deels doordat er veel wijzigingen moesten worden doorgevoerd. Men dacht onder andere aan nieuwe, modernere, processen binnen de successiewetgeving en het afstemmen van de wetgeving aan het Burgerlijk Wetboek in plaats van de France Code Civil uit 1838. Pas in het jaar 1917 werd de schenkbelasting dan eindelijk geïntroduceerd in de reeds ingevoerde successiewetgeving.⁵ Hiermee kreeg de schenkbelasting een zelfstandige, wettelijke plaats naast het recht van successie en overgang.⁶ Dit betekende onder meer dat de schenkbelasting niet meer op schenkingen van onroerende zaken alleen zou worden geheven, en kreeg het tevens gelijke percentages als de successiebelasting toegewezen.⁷ Voornaamste reden hiervoor was de bestrijding van constructies inhoudende het overdragen van vermogen vóór overlijden om successierechten te ontwijken. Een schenking heeft, zo luidt de algemene rechtvaardiging, immers hetzelfde effect op de verkrijgende als een nalatenschap dat heeft op de erfgenaam.⁸

“Een schenking heeft, zo luidt de algemene rechtvaardiging, immers hetzelfde effect op de verkrijgende als een nalatenschap dat heeft op de erfgenaam.”

Rechtsgronden voor de schenkbelasting

De schenkbelasting kent, en heeft in de loop der jaren verschillende rechtsgronden gekend. Bij de invoering van de schenkbelasting in 1917 had de wetgever voornamelijk de budgettaire functie ervan in het achterhoofd en hoewel dit achteraf bezien niet kwalificeert als een formeel rechtsgrond, is het wel een degelijk, niet al te beslissend, aanknopingsmotief geweest. Tevens vormde een rechtsvergelijkend oordeel het fundament voor de beslissing tot invoering van een dergelijke belasting. Men keek over de grenzen heen naar de Duitse belastingheffing en constateerde dat een verkrijgende van schenkingsrechten werd gelijkgesteld met een

verkrijgende krachtens successie.⁹ Waarom zou dat niet in Nederland kunnen? Een hoofdargument tegen een schenkbelasting luidde dan ook dat er reeds belasting was geheven over het object. Een schenkbelasting werd derhalve immoreel en onrechtvaardig geacht.

Het hoofdargument tegen schenkingen hield niet stand, want het berustte op een incorrect uitgangspunt. Het draagkrachtbeginsel, een van de belangrijkste rechtsgronden voor de huidige schenkbelasting, verzet zich tegen een dergelijke uitleg van de schenkbelasting en plaatst de spotlights van de schenkbelasting voornamelijk op de verkrijger. In de inkomstenbelasting wordt men in het algemeen belast over de omvang van het inkomen ingevolge het draagkrachtbeginsel. Naar analogie wordt beargumenteerd dat ook de door de schenkbelasting veroorzaakte toename van de draagkracht hierdoor dient te worden belast.¹⁰

“Met een knipoog naar het gelijkheidsbeginsel lijkt de schenkbelasting op de fundamenteën gezien niet heel verschillend te zijn dan de inkomstenbelasting.”

Naast het draagkrachtbeginsel bestaan er ook andere rechtsgronden die de schenkbelasting in enige mate rechtvaardigen. Veel van deze rechtsgronden zijn in de loop der jaren aangevoerd teneinde het idee dat alle inkomsten moeten worden belast—ongeacht de wijze van verkrijging—te normaliseren onder belastingplichtigen. Zo wordt het buitenkansbeginsel aangevoerd als rechtvaardiging om over het vermogen, dat iemand zonder enige vorm van inspanning toekomt, te onderwerpen aan een vorm van belastingheffing. Ingevolge het dicht aansluitende ‘loon-naar-werken beginsel’ zou het vervolgens niet juist zijn dat iemand geen belasting hoeft te betalen zonder dat hij daarvoor een gelijkwaardige tegenprestatie heeft verricht.¹¹ En ook het profijtbeginsel vindt zijn plaats in het geheel van rechtsgronden: een belastingplichtige die profiteert van de staat via enige vorm, dient ook zijn deel bij te dragen in de gedane overheidsuitgaven. Door middel van al deze rechtsgronden en hun mate van praktische rechtvaardiging door de wetgever is de schenkbelasting, als een soort restcategorie binnen het belastingstelsel, niets anders geworden dan een kruispunt van rechtsgronden zonder al te strakke grenzen. Hierdoor berust de interpretatie van de huidige wetgever met betrekking tot de schenkbelasting

in grote mate op de verhoging van de draagkracht-ratio. Met een knipoog naar het gelijkheidsbeginsel lijkt de schenkbelasting op de fundamenteën gezien daarom niet heel verschillend te zijn dan de inkomstenbelasting.¹²

De toekomst

Helaas voor de belastingplichtige snijdt het mes niet aan twee kanten. De rechtsgronden voor de schenkbelasting blijven veelal aangevoerd door de belastingwetgever en een rechtstreeks beroep door belastingplichtigen op de validiteit van deze rechtsgronden zit er niet in. Vanwege het gemis van een discours op dit gebied blijven veel van de rechtsgronden voor de schenkbelasting voor een groot gedeelte onbelicht en onvoldoende ontwikkeld. Binnen de maatschappelijk impopulaire belastingen is het echter noodzakelijk om de ratio van de nog impopulairdere schenkbelasting toe te lichten. De 100^e verjaardag van de schenkbelasting is hiervoor een goed vertrekpunt. *Hiep, hiep hoera!* **N**

1. Deze heffing werd de ‘collaterale impost’ genoemd.

2. Zie hierover voor meer: J.W. Zwemmer, *De dood als belastbaar feit*, Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen Amsterdam 2001.

3. B.C.M. Jacobs, ‘Van collaterale impost tot successiebelasting’, WPNR, 2003/6516, p. 55.

4. Idem, p. 56.

5. Successiewet 1859. Tevens dient opgemerkt te worden dat hiervoor de Successiewet 1817 gold.

6. F. Sonneveldt, ‘De rechtsgronden van de schenkbelasting’, WPNR, 2017/7165, p. 730.

7. Wet van 20 januari 1917, Stb. 1917, 189.

8. J.P. Boer, ‘Het ontbreken van een rechtsgrond voor de schenken erfbelasting. Enkele overwegingen in successie’, <http://media.leidenuniv.nl/legacy/kb-2014-01.pdf>, laatst geraadpleegd op 26 oktober 2017.

9. Sonneveldt 2017, p. 732.

10. *Cursus Belastingrecht Schenk- en Erfbelasting 2016-2017* 1.1.0.C.b.

11. Idem, 1.1.0.C.e

12. Dit staat ook wel bekend als de ‘sluisgedachte’: iedere verhoging van de draagkracht wordt op de een of andere manier in de belastingheffing betrokken.

Die andere

Over de geboorte van

Honderd jaar geleden werd niet alleen Grotius opgericht, maar werd ook de Nederlandse democratie geboren. Met de grondwetswijziging van 1917 werden zowel het algemeen mannenkiesrecht als een stelsel van evenredige vertegenwoordiging ingevoerd, en werd de mogelijkheid van vrouwenkiesrecht geopend. Aan deze geboorte was wel een lange en moeilijke zwangerschap van ruim een eeuw vooraf gegaan. Weliswaar gold al tijdens de Bataafse Republiek tussen 1796 en 1801 een algemeen mannenkiesrecht, maar dat kende zoveel uitzonderingen dat het kiesrecht effectief grote groepen uitsloot.¹ Daarna kende het Koninkrijk tot 1848 slechts een stelsel van getrapte verkiezingen voor de Tweede Kamer, waarvoor eveneens een beperkt kiesrecht gold. Bovendien werden de leden van de Eerste Kamer door de Koning benoemd. Verder was de invloed van beide Kamers beperkt. Zo werd bijvoorbeeld de begroting slechts eens in de tien jaar vastgesteld, zij het dat voor buitengewone uitgaven wel jaarlijks parlementaire toestemming nodig was. Een zelfstandige parlementaire oppositie was daardoor echter moeilijk te voeren. Thorbecke versterkte in 1848 de positie van het parlement ten opzichte van de regering en voerde rechtstreekse verkiezingen in. Het kiesrecht bleef echter voorbehouden aan het vermogender deel van de bevolking. In de bijna zeventig jaar daarna tot 1917 kregen steeds grotere groepen het kiesrecht toegekend, maar de invoering van het algemeen mannenkiesrecht betekende nog altijd een uitbreiding van het aantal stemgerechtigden met veertig procent.²

“De invoering van het algemeen mannenkiesrecht betekende nog altijd een uitbreiding van het aantal stemgerechtigden met veertig procent”

De grondwetswijziging van 1917 was niet alleen een democratiseringsslag vanwege de introductie van het algemeen kiesrecht. Het was ook de impliciete erkenning dat politieke partijen een belangrijke factor in het landsbestuur waren geworden. Daarmee introduceerde de grondwetgever in 1917 een specifieke vorm van democratie: de partijendemocratie. Dit blijkt allereerst uit de invoering van het stelsel van evenredige vertegenwoordiging. Voor 1917 gold in Nederland nog een districtenstelsel met twee rondes: haalde in de eerste ronde geen kandidaat de absolute meerderheid, dan volgde een tweede ronde waarin de twee hoogsteplaatste kandidaten

uit de eerste ronde het tegen elkaar opnamen. Dit stelsel legde sterk de nadruk op de individuele kandidaat. Wie lokaal genoeg naamsbekendheid genoot, had geen sterke partijorganisatie nodig om verkozen te worden. Na 1917 veranderde dat. Het districtenstelsel werd ingeruild voor een lijstenstelsel, dat we nu nog kennen. Zetels worden allereerst naar evenredigheid van het aantal stemmen over de lijsten verdeeld, pas daarna wordt bekeken welke kandidaten voor een zetel in aanmerking komen. Voor de samenstelling en indiening van zo’n lijst is een sterke, nationale organisatie nodig: de politieke partij. Die partij is ook nodig voor de verkiezingscampagne: lokale naamsbekendheid is niet voldoende, omdat het er om gaat in het hele land zoveel mogelijk stemmen te winnen. Daarvoor zijn geld, vrijwilligers en een centrale coördinatie onontbeerlijk. Zonder partij dus geen succesvolle deelname aan verkiezingen. Nu vermeldt de grondwet politieke partijen niet, maar het grondwettelijke vastgelegde kiesstelsel maakt het bestaan van dergelijke partijen dus wel praktisch noodzakelijk.

In de periode rond 1917 speelden wel meer staatsrechtelijke ontwikkelingen die de totstandkoming van de partijendemocratie mogelijk maakten. Dat geldt in het bijzonder voor twee grondwetsartikelen die niet werden gewijzigd, maar wel op een nieuwe manier werden geïnterpreteerd. De eerste daarvan is de vertegenwoordigingsopdracht. De grondwet schrijft voor: ‘De Staten-Generaal vertegenwoordigen het gehele Nederlandse volk’ (nu art. 50 Gw). Lange tijd werd dit gebruikt als argument tegen partijvorming. Men legde de bepaling namelijk zo uit dat elk individueel Kamerlid afzonderlijk voor het hele volk op moest komen. Politieke partijen zouden echter vooral deelbelangen vertegenwoordigen en het algemene belang van de hele bevolking uit het oog verliezen. Met de opkomst van partijen in het laatste kwart van de negentiende eeuw verloor deze interpretatie geleidelijk aan zijn invloed. De Leidse hoogleraar staatsrecht Buys droeg een oplossing aan om het bestaan van partijen te verzoenen met de eis dat het algemeen belang werd beoogd. Hij legitimeerde het bestaan van partijen door te stellen dat er onder de bevolking verschillende opvattingen bestaan over de vraag wat het beste is voor het hele land. Dat mensen of partijen verschillend over politieke vraagstukken denken, betekent nog niet dat ze hun eigen belangen nastreven. Ze kunnen ook gewoon een ander inzicht in het algemeen belang hebben. Parlementen bestaan immers niet voor niets uit meerdere volksvertegenwoordigers; is er maar

Corné Smit

een opvatting over het landsbelang mogelijk, dan kan net zo goed met één heerser worden volstaan. Partijen hebben dan ook bestaansrecht voor zover ze proberen die verschillende ideologieën te vertegenwoordigen.³ Die opvatting betekent meteen ook dat partijvorming beperkt moet blijven. Voor partijen is immers plaats zolang ze een visie op het landsbelang uitdragen. Zodra ze alleen voor een deelbelang opkomen, verliezen ze hun legitimiteit. Het bestaan van een partij als 50PLUS, die zich vrijwel uitsluitend richt op het behartigen van de belangen van ouderen, is dus dubieus. In ieder geval kunnen er vanuit grondwethistorisch perspectief de nodige vraagtekens bij worden geplaatst.

“Dat mensen of partijen verschillend over politieke vraagstukken denken, betekent nog niet dat ze hun eigen belangen nastreven.”

De koppeling tussen het bestaan van verschillende politieke overtuigingen en partijvorming, leidde ook tot een andere kijk op het kiesstelsel. Onder het districtenstelsel werd het Kamerlid immers geacht op te komen voor alle inwoners van het district, ook degenen die niet op hem hadden gestemd. Nu het er steeds meer om ging alle verschillende politieke visies in de Tweede Kamer naar voren te brengen, moest dat veranderen. Ook de minderheden die nog niet werden vertegenwoordigd, hadden recht op vertegenwoordiging. Met name de sociaaldemocraten hamerden daarom op de invoering van het evenredig kiesstelsel. Onder het districtenstelsel bleef het aantal sociaaldemocratische Kamerleden beperkt, terwijl ze over het hele land heen wel op aanzienlijke steun konden rekenen. Die steun vertaalde zich alleen op veel plaatsen niet in een meerderheid, waardoor veel stemmen verloren gingen. De latere hoogleraar en sociaaldemocraat Van den Bergh klaagde daarom in 1916 niet zonder reden: ‘Een ieder begrijpt nu, waar de grootste fout van ’t bestaande stelsel schuilt: de minderheid in een district wordt niet vertegenwoordigd. Is dezelfde partij in alle of in een zeer groot aantal der districten in de meerderheid, dan lijkt de uitslag eenvoudig naar niets.’⁴

De opkomst van politieke partijen vergde ook een nieuwe uitleg van het lastverbod. Dat bepaalt dat Kamerleden zonder last moeten stemmen, dus zonder dat ze gebonden zijn aan bijvoorbeeld steminstructies van hun partijbestuur. Halverwege de negentiende eeuw werd dit nog zo opgevat dat Kamerleden geheel

naar eigen inzichten konden stemmen en in geen enkel opzicht aan hun kiezers gebonden waren. De opkomst van partijen leidde er echter toe dat kiezers ook van ‘hun’ Kamerleden verwachtten dat ze zich aan de partijstandpunten zouden houden. Het lastverbod werd daarom iets beperkter opgevat: Kamerleden waren dan wel niet juridisch gebonden aan een partijprogramma, maar wel moreel verplicht om met de wensen van hun kiezers rekening te houden. In sommige commentaren uit de periode rond 1917 komt de vergelijking met een tolk terug: het Kamerlid moet de opvattingen van zijn achterban vertolken in concrete wetgeving; de meeste kiezers weten immers wel welke kant het land op moet, maar missen zelf de vaardigheden om deugdelijke wetten op te stellen.⁵ Op die manier wordt ook de stem van sociale groepen die anders niet zouden worden gehoord, naar voren gebracht. Vergeet immers niet dat in 1917 maar een uiterst beperkt gedeelte van de Nederlandse bevolking universitair was geschoold en dat velen geen flauw idee hadden hoe complexe politieke vraagstukken moesten worden opgelost. Door ervan uit te gaan dat mensen in ieder geval wel algemene ideeën hadden over hoe een goede samenleving eruit ziet en dat Kamerleden dat vervolgens maar moesten uitwerken, werd ervoor gezorgd dat ook met de opvattingen in de sociale onderklassen rekening moest worden gehouden.

Nu, honderd jaar later, komt dit model onder druk te staan. Het losschudden van de ideologische veren heeft ertoe geleid dat de band tussen sociale onderklasse en politieke elite is doorgesneden. Waar vroeger Kamerleden werden vertrouwd, omdat zij dezelfde levensbeschouwing deelden, is nu sprake van wantrouwen, omdat kiezer en gekozenen nog maar weinig gemeen hebben. Hoe die twee groepen weer bij elkaar kunnen worden gebracht, is wellicht de uitdaging voor de volgende honderd jaar. **N**

1. J.Th.J. van den Berg en J.J. Vis, *De eerste honderdvijftig jaar. Parlementaire geschiedenis van Nederland 1796-1946*, Amsterdam: Bert Bakker 2013, p. 76.

2. Ibidem, p. 579.

3. J.T. Buys, *De Grondwet. Toelichting en kritiek, Deel II*, Arnhem: Gouda Quint 1884, p. 388.

4. G. van den Bergh, *Ons nieuwe kiesstelsel. Populaire uiteenzetting van het hier te lande in te voeren stelsel van evenredige vertegenwoordiging*, Amsterdam 1916, p. 12.

5. Zie bijvoorbeeld A. Kuyper, *Ons program*, Hilversum: Höveker en Wormser 1907, p. 131.

J.F.V. Grotius bestaat alweer 100 jaar! Het bestuur en de commissies van Grotius zorgen er elk jaar weer voor dat wij studenten ook buiten colleges en de grenzen van het KOG leren over de juridische praktijk. Daarnaast biedt Grotius de nodige ontspannende activiteiten aan. Grotius vormt daarmee een aanvulling op het reguliere onderwijs en de combinatie van beide zorgt ervoor dat u uw universitaire studie een stuk wijzer afsluit dan wanneer u eraan begon. Dat is dus een feestje wel waard. Maar niet alleen Grotius viert dit jaar haar honderdste verjaardag. Ook art. 23 Grondwet heeft in 2017 die prachtige leeftijd bereikt. De zogenaamde schoolstrijd, die in 1917 ten einde kwam, is van grote invloed geweest op de uiteindelijke redactie van dit artikel.¹ Om die reden worden in dit artikel de belangrijkste verworvenheden besproken die uit de decennia voortslepende schoolstrijd voort zijn gekomen.

“Tot 1848 was het zo dat bijzondere scholen alleen onder twee voorwaarden konden worden opgericht.”

Onderwijs in post-Napoleontische tijden

De onderwijspacificatie in 1917 kent een lange voorgeschiedenis. De eerste en magerder versie van art. 23 Grondwet dateert uit 1814. Het onderwijs ging destijds van de overheid uit en diende onder meer ter bevordering van de godsdienst. Zo luidde art. 140 Grondwet 1814:

“Ter bevordering van Godsdienst, als een vaste steun van den Staat en ter uitbreiding van kennis, is het openbaar onderwijs op de hooge, middelbare en lage scholen een aanhoudend voorwerp van de zorg der Regering. De Souvereine Vorst doet van den staat dier scholen jaarlijks aan de Staten Generaal een uitvoerig verslag geven.”

In de Grondwet van 1815 was deze tekst alweer enigszins veranderd en was er van de zinsnede “ter bevordering van Godsdienst, als een vaste steun van den Staat en ter uitbreiding van kennis” niet veel meer over.

Tot 1848 was het zo dat bijzondere scholen alleen onder twee voorwaarden konden worden opgericht. Allereerst moesten dergelijke scholen toestemming krijgen van de overheid, zo blijkt uit art. 12 van de Wet voor het Lager Schoolwezen en Onderwijs in de Bataafsche Republiek 1806:²

“Geene Lagere School zal ergens, onder welken naam ook, mogen bestaan of opgericht worden, zonder uitdrukkelijke vergunning van het respectief Departementaal, Landschaps- of Gemeente-Bestuur, na vooraf gevraagde inlichting en bedenkingen van den Schoolopziener van het District of de plaatselijke Schoolcommissie.”

Tegelijkertijd mocht het onderwijs dat werd aangeboden geen leerstellig onderwijs zijn, maar een vorm van gematigd christendom.³ Het ging hier blijkens de wettekst om een neutralere vorm van onderwijs; niet alleen christelijke deugden moesten worden onderwezen, maar ook de maatschappelijke deugden maakten deel uit van het curriculum. Art. 22 Reglement voor het Lager Schoolwezen en Onderwijs in de Bataafsche Republiek 1806 luidde dan ook:

“Alle Schoolonderwijs zal zoodanig moeten worden ingerigt, dat onder het aanleeren van gepaste en nuttige kundigheden, de verstandelijke vermogens der kinderen ontwikkeld, en zij zelve opgeleid worden tot alle maatschappelijke en Christelijke deugden.”

De eerste doorbraak in de schoolstrijd

Voorstanders van het bijzonder onderwijs vonden deze gang van zaken, niet geheel onverwacht, bezwaarlijk.⁴ Het was immers bijzonder moeilijk een bijzondere school in stand te houden. De grondwetswijziging van 1848 kwam deels tegemoet aan hun kritiek. Voortaan konden bijzondere scholen zonder toestemming van de overheid en naar eigen inzicht worden opgericht. De leden 2 en 4 van art. 194 Grondwet 1848 luiden voortaan:

“De inrigting van het openbaar onderwijs wordt, met eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen, door de wet geregeld.”

“Het geven van onderwijs is vrij, behoudens het toezigt der overheid, en bovendien, voor zoover het middelbaar en lager onderwijs betreft, behoudens het onderzoek naar de bekwaamheid en zedelijkheid des onderwijzers; het een en ander door de wet te regelen.”

Bijzondere scholen moesten wel zelf voor hun financiering zorgen. Art. 31 van de Wet op het lager onderwijs 1857 (onder “Titel II. van het openbaar onderwijs”) bepaalde namelijk dat elke gemeente voorziet in de kosten van haar lager onderwijs.⁵ “Titel III. van het bijzonder onderwijs” voorzag niet in een vergelijkbare bepaling voor de bekostiging van het bijzonder onderwijs.

Hanneke Vollaers

Wet Mackay en de grondwetwijziging van 1917

In 1887 kwam hier gedeeltelijk verandering in. Tot dan toe werd lid 1 van art. 23 Grondwet door de heersende liberale stroming in de politiek zo gelezen dat uitsluitend het openbaar onderwijs, en niet ook het bijzonder onderwijs, in aanmerking kwam voor ‘zorg’ van de regering, waaronder financiering moet worden begrepen. Ook toen al luidde art. 23 lid 1 Grondwet zoals het nu nog steeds luidt:

“Het openbaar onderwijs is een voorwerp van de aanboudende zorg der Regering.”

Onder politieke druk van de confessionelen, die dreigden niet mee te werken aan de uitbreiding van het kiesrecht, veranderden sommige liberale politici van opvatting. Art. 23 lid 1 Grondwet werd vanaf 1887 zo geïnterpreteerd dat de Grondwet overheidsfinanciering van het bijzonder onderwijs niet uitsloot.⁶ Vanaf dat moment werd gedeeltelijke subsidiëring van het bijzonder onderwijs dus mogelijk. De tekst van art. 54bis van de zogenaamde ‘Wet-Mackay’ in 1889 was als volgt:

“Door het Rijk wordt over elke dienstjaar aan de besturen der bijzondere lagere scholen eene bijdrage verleend, volgens denzelfden maatstaf als bij art. 45, sub 1°., aan de gemeente ten behoeve der openbare lagere school wordt toegekend [...]”

Van een volledige gelijkstelling tussen de bekostiging van het openbaar en bijzonder onderwijs was het echter nog niet gekomen. Pas bij de grondwetwijziging in 1917 werden het openbaar en het bijzonder onderwijs financieel geheel gelijkgesteld. Deze gelijkstelling is uitgewerkt in art. 23 leden 5 tot en met 7 Grondwet. In deze leden is opgenomen dat zowel openbaar als bijzonder onderwijs uit de staatskas bekostigd wordt, mits scholen aan bepaalde, gelijkwaardige deugdelijkheidseisen voldoen.⁷

“Pas bij de grondwetwijziging in 1917 werden het openbaar en het bijzonder onderwijs financieel geheel gelijkgesteld”

Politiek compromis en de minister

De financiële gelijkstelling van het openbaar en bijzonder onderwijs is al met al niet over een nacht ijs gegaan. De onderwijspacificatie was onderwerp van een politiek compromis. Na een jarenlange strijd hadden de confessionelen de gelijkshakeling van het

bijzonder onderwijs met het openbaar onderwijs weten te bewerkstelligen. De liberalen kregen daar het algemeen kiesrecht voor mannen voor in de plaats.⁸

Momenteel zijn het kiesrecht en het onderwijs weer, zij het op een andere wijze, met elkaar verweven. Na in maart 2017 van ons kiesrecht (waarvan sinds 1919 ook vrouwen van profiteren) gebruik te hebben gemaakt, treedt naar alle waarschijnlijkheid binnenkort het kabinet-Rutte III aan. Naar verluidt wordt de nieuwe minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap Arie Slob of Ingrid van Engelshoven.⁹ Toen de schoolstrijd in 1917 tot een einde kwam, had Nederland helemaal nog geen minister voor onderwijs.

“Toen de schoolstrijd in 1917 tot een einde kwam, had Nederland helemaal nog geen minister voor onderwijs.”

Conclusie

De onderwijspacificatie heeft al met al veel betekend voor het (bijzonder) onderwijs. Zo werd de financiering van het openbaar en bijzonder onderwijs gelijkgesteld. Daaraan zijn bovendien vele ontwikkelingen voorafgegaan. En niet te vergeten: ‘dankzij’ de onderwijspacificatie hebben we nu (bijna) een nieuwe minister van onderwijs. Ook uw universiteit profiteert daarvan. Tijd voor feest dus. **N**

1. D. Mentink, B.P. Vermeulen en P.J.J. Zoontjens, ‘Commentaar op artikel 23 van de Grondwet’, in: E.M.H. Hirsch Ballin en G. Leenknecht (red.), *Artikelsgewijs commentaar op de Grondwet*, onder 1, webeditie 2017 (www.Nederlandrechtsstaat.nl).

2. <http://www.100jaarorthopedagogiek.nl/100jaarPDF/PDF/Extra/1806%20wet%20diversie%201846.pdf>.

3. C.A.J.M. Kortmann, *Constitutioneel recht*, Kluwer: Deventer 2012, p. 498.

4. C.A.J.M. Kortmann, *Constitutioneel recht*, Kluwer: Deventer 2012, p. 498.

5. <http://www.100jaarorthopedagogiek.nl/100jaarPDF/PDF/Extra/1857-wet-tekst-stb103.pdf>.

6. B.P. Vermeulen, ‘De grondwetsherziening van 1917’, *AA* 2009/11, p. 776.

7. C.A.J.M. Kortmann, *Constitutioneel recht*, Kluwer: Deventer 2012, p. 506.

8. C.A.J.M. Kortmann, *Constitutioneel recht*, Kluwer: Deventer 2012, pp. 497-498.

9. ‘Wie komen er in het kabinet-Rutte III’, *NOS* 19 oktober 2017.

Geweld tegen Het waarborgkarakter van

Zoals ons allen bekend bestaat J.F.V. Grotius bij het verschijnen van deze editie honderd jaar. J.F.V. Grotius begon in 1917 als een dispuut genaamd ‘Societas Iuridica Grotius’ (S.I. Grotius). Een bijzonder aspect van dit dispuut gezien de toen heersende tijdsgeest was dat het open stond voor zowel mannen als vrouwen. S.I. Grotius liep daarmee twee jaar voor op een belangrijke mijlpaal binnen de emancipatie van de vrouw in Nederland, namelijk de invoering van het actief vrouwenkiesrecht in 1919.¹

In de afgelopen honderd jaar is er in Nederland vurig gestreden voor de gelijke behandeling van mannen en vrouwen. Vrouwen hebben daardoor steeds meer rechten toegekend gekregen. Er is op nationaal niveau uitgebreidere wetgeving gekomen om de rechtspositie van vrouwen te waarborgen. Ook op internationaal niveau zijn er op het gebied van vrouwenrechten grote stappen gezet. In 1981 werd het Vrouwenverdrag² van de Verenigde Naties gesloten en vandaag de dag zijn er 189 landen³ partij bij dit verdrag.

Handhaving vrouwenrechten

Kortom: de emancipatie van de vrouw heeft sinds 1917 zeker niet stilgestaan, maar hoe worden de verworven vrouwenrechten effectief gewaarborgd? Uit art. 17 VN-Vrouwenverdrag volgt dat er een Comité⁴ is ingesteld dat is belast met de controle op de handhaving van vrouwenrechten in de Verdragsluitende Staten.

In januari 2016⁵ bracht het College voor de Rechten van de Mens van de Verenigde Naties een schriftelijk rapport uit aan het Comité met bevindingen over hoe in Nederland de vlag ervoor hangt met betrekking tot de uitbanning van vrouwendiscriminatie. Hierin worden onderwerpen als loonverschillen, politieke participatie en geweld tegen

vrouwen aangesneden. In deze bijdrage zal er stilgestaan worden bij dat laatste onderwerp, omdat geweld tegen vrouwen, ondanks al het werk dat in de afgelopen jaren is gedaan op het gebied van vrouwenrechten, helaas nog steeds niet uit onze samenleving verdwenen is. Zijn alle eerdergenoemde gevestigde waarborgen dan slechts lege omhulsels?

Situatie in Nederland

In het algemeen valt te zeggen dat Nederland voor menigeen een zeer veilig land is. Slechts 2% van de bevolking voelt zich zowel in het algemeen als in eigen buurt vaak onveilig.⁶ Uit de rapportage van het College blijkt echter ook dat Nederland kort gezegd nog niet voldoende maatregelen treft om geweld tegen vrouwen te voorkomen en te bestrijden. Ruim 45% van alle vrouwen ouder dan 15 jaar in Nederland ooit te maken heeft gehad met lichamelijk en/of seksueel geweld.⁷ De economische crisis zou meer stress hebben veroorzaakt in huishoudens en mede daardoor zou de dreiging van huiselijk geweld tegen vrouwen zijn toegenomen.⁸ Het CBS meldde dat in 2014 31 vrouwen door moord en doodslag om het leven zijn gebracht.⁹ Niet al het geweld dat vrouwen wordt aangedaan is echter fysiek. Ook blijkt namelijk dat vrouwen in Nederland steeds vaker slachtoffer zijn van cyberpesten.¹⁰

“Ruim 45% van alle vrouwen ouder dan 15 jaar in Nederland ooit te maken heeft gehad met lichamelijk en/of seksueel geweld.”

Met deze gegevens in het achterhoofd heeft het College de Nederlandse regering dan ook aangespoord om ervoor te zorgen dat de rol van gender bij geweld tegen vrouwen in beleid en praktijk structurele aandacht krijgt.

Europees perspectief

Voorts kwam uit de in 2016 gepubliceerde Emancipatiemonitor van het SCP en CBS naar voren dat maar liefst 11% van de vrouwen in Nederland hebben aangegeven in het afgelopen jaar slachtoffer te zijn geweest van fysiek dan wel seksueel geweld.¹¹ Slovenië, Spanje en Polen waren de landen waar de minste vrouwen aangaven dat zij in het afgelopen jaar geweldservaringen hadden opgedaan, namelijk tussen de 3 en 4%. Na Zweden is Nederland daarmee het land waar de meeste vrouwen aangeven slachtoffer te zijn geweest van geweld. Volgens het SCP en het CBS is het opmerkelijk dat just

Bron: <http://discoversociety.org/wp-content/uploads/2016/02/mitra-640x300.jpg>

vrouwen in Scandinavische en West-Europese landen relatief vaak slachtoffer zijn geweest.¹² Zeker nu deze landen op andere terreinen vanuit emancipatieoogpunt juist (zeer) gunstig scoren.

Deze gegevens moeten echter wel gerelativeerd worden. Het SCP en het CBS stellen dat met dit hoge percentage nog niet gezegd is dat in landen als Nederland en Zweden ook daadwerkelijk meer geweld tegen vrouwen plaatsvindt dan in andere landen. De bespreekbaarheid van het onderwerp in veel landen wordt als mogelijke oorzaak aangewezen. Met andere woorden: de bereidheid van slachtoffers om over geweldsincidenten te praten kan van land tot land sterk verschillen. Volgens de Emancipatiemonitor is de reden dat (misschien) relatief meer vrouwen zijn om te praten tegen enquêteurs over geweld dat er in Nederland meer gendergelijkheid heerst en er dan ook minder tolerantie en tegelijkertijd meer openheid binnen onze samenleving is over deze ongewenste gebeurtenissen.

“Met dit hoge percentage nog niet gezegd is dat in landen als Nederland en Zweden ook daadwerkelijk meer geweld tegen vrouwen plaatsvindt dan in andere landen.”

Juist in Scandinavische en West-Europese landen zijn beleid en hulpverlening op het terrein van openheid en erkenning van huiselijk en seksueel geweld tegen vrouwen verder ontwikkeld dan in andere landen.

Een andere mogelijke verklaring voor de relatief hoge percentages die in de Emancipatiemonitor wordt genoemd, is dat in landen waar meer vrouwen werken, zij meer risico's lopen op geweld doordat zich in een publieke ruimte ook geweld kan voordoen, zoals seksuele intimidatie of bedreiging door collega's of klanten.¹³

Er kan dus op basis van de Emancipatiemonitor niet gezegd worden dat het geweld tegen vrouwen in Nederland relatief vaker voorkomt dan in andere landen. Het is daarmee dan ook niet goed vast te stellen of en in hoeverre de al gecodificeerde vrouwenrechten aan kracht missen. Feit blijft daarmee echter wel dat er van geweld tegen vrouwen nog steeds sprake is.

Aanbeveling

Het is dus te kort door de bocht om te stellen dat de gevestigde vrouwenrechten in Nederland slechts lege omhulsels zijn. Het waarborgkarakter, in het bijzonder op het gebied van geweld tegen vrouwen, laat soms echter wel nog te wensen over. Ik raad de Nederlandse regering daarom in overeenstemming met de aansporing van het College aan om effectief beleid te formuleren en te effectueren om geweld tegen vrouwen zo goed mogelijk te bestrijden. De vorm die ik daarbij geraden acht is het instellen van een speciale toezichthoudende instantie die geweld tegen vrouwen voortaan registreert en categoriseert om met de verzamelde gegevens het beleid tegen geweld tegen vrouwen zo goed mogelijk te ondersteunen en zo nodig de juiste bijsturing te bieden. Dit zou kunnen resulteren in verdergaande wet- en regelgeving of een strenger handhavingsbeleid bij de politie om zowel de geestelijke als de lichamelijke integriteit van vrouwen tegen geweld te kunnen beschermen. Voor nu zullen we het moeten stellen met ons huidige beleid en daarnaast zoveel mogelijk de handen nog zelf ineenslaan om een geweldloze toekomst voor vrouwen overal in Nederland, en uiteindelijk natuurlijk ter wereld, mogelijk te kunnen maken. **N**

1. Kamerstukken 17 februari 1919, Voorstel van wet van den heer Marchant c.s. tot wijziging der Kieswet, 211, nr 5.
2. Voluit: Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van discriminatie, New York, 18 december 1979. Tevens bekend als: VN-Vrouwenverdrag.
3. Zie: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtldsg_no=IV-8&chapter=4&lang=en.
4. Voluit: Comité inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen.
5. College voor de Rechten van de Mens, Schriftelijke bijdrage: Aan de Werkgroep voorafgaande aan de 65e zitting van het VN Comité inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen (CEDAW) ten behoeve van de behandeling van het zesde periodieke rapport van Nederland, januari 2016. Kort: Rapport College januari 2016.
6. Rapport College januari 2016, p.2.
7. Rapport College januari 2016, p.2.
8. Politie Nederland, rapport: 'Kijk dan zie je het' (2013).
9. Zie: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2015/35/ruim-helft-van-vermoorde-vrouwen-door-ex-of-partner-omgebracht>.
10. SCP & CBS, Emancipatiemonitor 2016, p.179.
11. SCP & CBS, Emancipatiemonitor 2016, p.261.
12. SCP & CBS, Emancipatiemonitor 2016, p.262.
13. SCP & CBS, Emancipatiemonitor 2016, p.262

Gerechtelijke dwalingen:

Op maandag 13 november zal als feestelijke opening van het Lustrumjaar het jaarlijkse congres van J.F.V. Grotius plaatsvinden. Dit jaar staat het congres in het thema van gerechtelijke dwalingen en de wijze waarop waarheidsvinding plaatsvindt binnen het strafrecht, bestuursrecht en civiel recht.

“Dit jaar staat het congres in het thema van gerechtelijke dwalingen en de wijze waarop waarheidsvinding plaatsvindt binnen het strafrecht, bestuursrecht en civiel recht.”

Voor dit congres ‘Gerechtelijke dwalingen: waarheidsvinding in breder perspectief’ zullen wij onder andere Geert-Jan Knoops (Bijzonder hoogleraar politiek van het internationaal recht aan de Universiteit van Amsterdam & advocaat bij Knoops’ advocaten) Robert Horselenberg (rechtpsycholoog & Universitair docent aan de Universiteit van Maastricht), Ruth de Bock (Advocaat-Generaal bij de Hoge Raad) en Gerben Kor (Mediaconsultant & Legal Counsel) mogen verwelkomen.

Onder leiding van onze bevlogen dagvoorzitter prof. mr. E. Koops (Hoogleraar Rechtsgeschiedenis & voorzitter afdeling Rechtsgeschiedenis) zal dit congres extra bijzonder zijn. Waarheidsvinding vindt namelijk plaats in alledrie de rechtsgebieden. In de seminars kunt u dus zelf kiezen in welk rechtsgebied u zich wilt verdiepen. Zo zal er bijvoorbeeld op het gebied van strafrecht verder worden ingegaan op de forensisch exact-wetenschappelijke kant van waarheidsvinding door prof. dr. ir. Charles Berger (bijzonder hoogleraar criminalistiek aan de Universiteit Leiden en principal scientist bij het Nederlands Forensisch Instituut). Ook wordt de rol van de KEI-wetgeving in het civiele recht besproken door prof. mr. Fred Hammerstein (regeringscommissaris voor de digitalisering van het burgerlijk procesrecht). Daarnaast zal mr. Sascha Dalen Gilhuijs (directeur Stichting Advisering Bestuursrechtspraak) over het werk van haar stichting uitweiden.

Kortom, het belooft een mooi, veelomvattend en interessant congres te worden. Zorg dat u het niet mist en schrijf u nu in! **N**

Congres

waarheidsvinding in breder perspectief

Lustrumweek

Op 16 november 2017 bestaat J.F.V. Grotius 100 jaar. In de week van 13 tot en met 19 november worden er verschillende activiteiten georganiseerd ter ere van dit lustrum.

maandag 13		dinsdag 14	
9:15 - 18:00	Congres €10,- *	15:00 - 17:00	Lustrumlezing advocaat Prof. mr. Franken
	Thema: Gerechtelijke dwaling	19:00 - 22:00	Dies natalis receptie
18:00 - 19:30	Congrsborrel met band		
woensdag 15		donderdag 16	
12:30 - 15:30	Ieder kwartier een rondvaartboot op het KOG	10:00 - 12:00	Taart op het KOG
19:00 - 21:00	Lasergamen in de Sterrewacht *	13:00 - 15:00	Juridisch dictee met Phillip Freriks
22:00 - 04:00	Lustrumfeest in de Hifi	18:00 - 22:00	Driegangendiner in Slot Loevestein €25,- *
vrijdag 17		zaterdag/zondag 18/19	
9:30 - 12:30	Champagne-ontbijt met Jan Jaap van Weering *	Lustrumreis naar Milaan €39,- *	
13:00 - 17:00	Pleit & Strijd		
16:00 - 19:00	Alumni-activiteit *		
19:00 - 22:00	Afsluitende borrel		

Alle activiteiten zijn GRATIS tenzij anders vermeld
Voor activiteiten met een * is aanmelding via de website vereist

Als men het aantal grote filosofen dat Nederland heeft voortgebracht vergelijkt met bijvoorbeeld Duitsland, dan wellen er geen gevoelens van patriottische trots op in de borstkas. Wij zijn naar verhouding wel erg mager bedeed. Dat zal zeker te maken hebben met de Nederlandse cultuur, die eeuwenlang vooral is gestempeld geweest door een sterke handelszin en een orthodox calvinisme. Dat laatste bracht een diepe argwaan tegen de filosofie met zich. Beter dan te filosoferen was het om te theologiseren, en beter dan te theologiseren, was het om de Bijbel te bestuderen. Van voor naar achter, steeds maar weer, zijn hele leven lang. Het eerste, de sterke handelszin, liet weinig tijd over om te filosoferen en maakte ook dat er weinig belangstelling voor was. Filosofie? Dat levert toch niks op?

“Het aantal grote filosofen dat Nederland heeft voortgebracht, wekt geen gevoelens van patriottische trots op in de borstkas.”

Descartes, één van de vaders van de Verlichting, die meer dan twintig jaar in Nederland heeft gewoond, schrijft in zijn *Discours de la Methode* (1637), aan het einde van hoofdstuk drie, dat hij hier ‘te midden van de menigte van een groot volk, dat erg actief is en zich meer zorgen maakt om zijn eigen zaken dan dat het nieuwsgierig is naar die van een ander...net zo eenzaam en teruggetrokken kan leven als in de meest verlaten woestijn’ (cursief toegevoegd). Met andere woorden: het interesseerde niemand ene moer wat Descartes hier deed. De boeken die hij schreef waren misschien wel gevaarlijk, maar die waren voor de export naar Frankrijk, waar wij lekker aan verdienden.

Maar een paar grote denkers heeft Nederland toch wel voortgebracht? Zeker. In de eerste plaats natuurlijk Spinoza, die zonder enige twijfel de grootste filosoof is die ooit in Nederland is geboren. In de tweede plaats Erasmus. Maar die is al van een veel geringer kaliber dan Spinoza. Erasmus was vooral iemand die oude wijn in nieuwe vaten goot. Zijn boeken zijn stichtelijk, maar blijven aan de oppervlakte. Hij was eerst en vooral een nette man die het uiteenvallen van de Universele Kerk in elkaar te vuur en te zwaar bestrijdende facties diep betreurde. En dan is er in de derde plaats Hugo de Groot, de auteur van *De Iure Belli ac Pacis* (1625), de *Inleydinge tot de Hollantsche rechtsgeleertheit* (1631), *De antiquitate reipublicae Batavicae* (1610) en vele andere werken.

De man wordt alom vereerd in den lande. Vele straten zijn naar hem genoemd. Er zijn Grotius instituten en Grotius verenigingen. Er zijn maar liefst drie standbeelden van hem, in Den Haag, Delft en Rotterdam. Zijn vroegrijpheid en veelomvattend talent wordt door alle biografen uitgebreid verhaald. Als elfjarige ging hij in Leiden studeren, als zeventienjarige begon hij als advocaat. Samen met Van Oldenbarnevelt in 1618 gevangengenomen, vanwege zijn tolerante religieuze opvattingen, en tot levenslang veroordeeld, werd hij in een boekenkist uit zijn gevangenis op Slot Loevestein gesmokkeld en vertrok naar Parijs. Enzovoorts. Prachtige verhalen natuurlijk, die het altijd goed doen voor welk publiek dan ook. Maar was De Groot nu ook een groot filosoof? Of in ieder geval een groot rechtsfilosoof? Iemand die het verdiend opgenomen te worden in de handboeken en historische overzichtswerken?

“De man wordt alom vereerd. Vele straten zijn naar hem genoemd. Er zijn Grotius instituten en Grotius verenigingen. Er zijn maar liefst drie standbeelden van hem.”

Eerlijk gezegd: nee. Om Grotius en zijn werken goed te begrijpen en op hun waarde te kunnen schatten, moet men eerst en vooral beseffen dat hij geen theoreticus was, zoals bijvoorbeeld Spinoza. De Groot was een praktisch mens, een *homo politicus* met een theoretische belangstelling. Ongeveer zoals Thorbecke in de negentiende eeuw en Bolkestein in de twintigste. Dat zie je aan zijn geschriften. Of ze nu gaan over de essentie van het Christendom, of over de ware aard van de Republiek, of over het *ius ad bellum* en *ius in bello*, steeds wil De Groot met zijn werken een bijdrage te leveren aan de oplossing van concrete politieke geschillen in zijn tijd. Het is goed dat dat soort mensen er is, ze vervullen een belangrijke rol in de politiek, maar ze schrijven geen traktaten die de tand des tijds doorstaan en, zoals Thucydides het lang geleden zo fraai uitdrukte, ‘een bezit voor altijd’ zijn. En dat is wat betreft het oeuvre van De Groot zeker ook het geval. Het wordt dan ook vrijwel niet meer gelezen. Ik kom althans vrijwel nooit iemand tegen die zijn hoofdwerk *De Iure Belli ac Pacis* helemaal gelezen heeft, laat staan een van zijn andere werken. Nou heb ik dat wel gedaan en daarom acht ik me vrij er een paar opmerkingen over te maken.

Van De Groots *De Iure Belli ac Pacis* is, evenals van Montesquieu's *De l'Esprit des Lois*, dat al even weinig van

kaft tot kaft wordt gelezen, één frase bovenal bekend. Van Montesquieu is dat bekendelijk de ‘bouche qui prononce les paroles de la loi’, uit hoofdstuk 6 van boek 11, getiteld ‘De la constitution d’Angleterre’. Deze frase wordt sedert de negentiende eeuw eindeloos herhaald, in de veronderstelling dat Montesquieu daarmee het adagium propageert dat de rechter volstrekt terughoudend dient te zijn en slechts mechanisch de conclusie moet trekken uit de wet en de feiten. En zo verschijnt Montesquieu in menig boek als aartsvader van het legalisme, terwijl hij in werkelijkheid het tegenovergestelde was. (Wilt U hier het fijne van weten, lees dan mijn opstel ‘Montesquieu en de Verlichting: van tweeën één’, in: Andreas Kinneging, Paul de Hert en Maarten Colette (red.), *Montesquieu, enigmatisch observateur*, Antwerpen: Vrijdag 2016, pp.13-39.)

Zo’n beroemde zin heeft ook De Groot geproduceerd. Die vinden we helemaal in het begin van *De Iure Belli ac Pacis*, in de ‘prolegomena’, d.w.z. de inleiding. Hij luidt: *Et haec quidem quae iam diximus, locum aliquem habent etiamsi daremus, quod sine summo scelere dari nequit, non esse Deum, aut non curari ab eo negotia humana*. Vertaald wordt dat: ‘En de dingen die we zojuist zeiden, zouden ook een zekere geldigheid hebben als we zouden toegeven wat niet kan worden toegegeven zonder de hoogste mate van misdadigheid, namelijk dat God niet bestaat of zich niet bekommert om menselijke aangelegenheden’.

Ook deze frase wordt eindeloos herhaald, in de veronderstelling dat het hier om een nieuwe en gedurfde uitspraak gaat, die het begin inluidt van het moderne, wil zeggen niet-Christelijke, wil zeggen rationalistische natuurrechtsdenken. Het natuurrechtsdenken dus dat louter en alleen gebaseerd is op de rede en niet langer op de openbaring. De tussenzin in de aanvoegende wijs—als we zouden toegeven wat niet kan worden toegegeven zonder de hoogste mate van misdadigheid—wordt daartoe uitgelegd als een uitdrukking van voorzichtigheid, iets wat ten behoeve van de Bühne is geschreven, om niet in de problemen te komen, maar slechts een camouflage van de werkelijke opvattingen van de auteur. En zo wordt De Groot opeens een voorloper van Hobbes, Locke en Rousseau, de bekendste rationalistische natuurrechtsdenkers.

In werkelijkheid staat De Groot mijlenver af van deze Verlichtingsdenkers. Zijn *etiamsi daremus non esse Deum, aut non curari ab eo negotia humana* is een heel traditionele gedachte, die teruggaat op Plato, in wiens hoofdw

de *Politeia* (boek II, c.8) we de frase tegenkomen: ‘als de goden niet bestaan, of ze bekommeren zich niets om de menselijke aangelegenheden’. De Groot citeert hier dus de letterlijke woorden van Plato, die 2400 jaar geleden leefde en die er zeker niet van verdacht kan worden een voorloper te zijn van het rationalistische natuurrecht van de Verlichting. Integendeel, Plato is, samen met Aristoteles en Christus, dé kop van jut voor de Verlichting.

“De Groot citeert hier dus de letterlijke woorden van Plato, die 2400 jaar geleden leefde en die er zeker niet van verdacht kan worden een voorloper te zijn van het rationalistische natuurrecht van de Verlichting.”

De gedachte staat ook niet in de aanvoegende wijs uit voorzichtigheid en prudentie, om de schijn te wekken dat men in God gelooft. Neen, de aanvoegende wijs staat er om aan te geven dat het natuurrecht geldt, niet omdat God dat wil, maar dat God het wil, omdat het natuurrecht is.

Even verderop in *De Iure Belli ac Pacis*, in I.i.x.5, staat het allemaal heel duidelijk uitgelegd: ‘Het natuurrecht is onveranderlijk, zodat het zelfs niet door God kan worden veranderd. Want ofschoon de macht van God immens is, toch kan worden gezegd dat er dingen zijn waarover die zich niet uitstrekt (...) Zoals door God niet kan worden bewerkstelligd dat twee en twee niet vier is, zo kan hij niet bewerkstelligen dat wat intrinsiek slecht is, niet slecht is.’ Als het natuurrecht niet door God kan worden veranderd, geldt het ook als Hij niet zo bestaan. Dat is een logische conclusie. Meer niet. Men kan er geenszins uit afleiden dat De Groot heimelijk een moderne atheïst was.

Dat blijkt ook zonneklaar uit de rest van de tekst van *De Iure Belli ac Pacis*, waarin men struikelt over de aanhalingen uit de Bijbel en de maatgevende Christelijke auteurs uit het verleden, zoals Augustinus. Het Christendom is voor De Groot het hoogste gezag. Zouden al die mensen die zeggen hem te bewonderen dat beseffen? **N**

ELKAAR NAAR DE EINDSTREEP HELPEN. DAT IS VOOR MIJ HET ECHTE WERK.

Wie aan de slag gaat bij Lexence doet vanaf dag één mee met Het Echte Werk. Aansprekende zaken in vastgoed-en ondernemingsrecht. Om dit aan te kunnen, moet je wel over meer beschikken dan alleen juridische kennis. Het Echte Werk vraagt nu eenmaal om eigenschappen die je niet leert op een universiteit; doorzettingsvermogen en teamgeest, een gezonde dosis lef en een sterke wil om te ondernemen. En natuurlijk ook nieuwsgierigheid en de drang om te innoveren. Beschik jij over deze kwaliteiten? Kom dan langs om kennis te maken. Kijk op **werkenbijlexence.com**

HET ECHTE WERK
Lexence
advocaten & notarissen